

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

”Det blev en ändring, en vändning i livet”

En kvalitativ studie om kriminellas och missbrukares exitprocesser

Socionomprogrammet

C-uppsats, VT 2012

Författare: Caroline Wikensjö, Felicia Öberg

Handledare: Karin Ahlberg

Abstract

Titel	<i>"Det blev en ändring, en vändning i livet" – En kvalitativ studie om kriminellas och missbrukares exitprocesser</i>
Författare	Caroline Wikensjö, Felicia Öberg
Handledare	Karin Ahlberg
Nyckelord	Kriminella, missbrukare, exitprocess, kön, genus, sociala företag

Syftet med studien är att fördjupa kunskaperna kring hur vägen ut kan se ut för personer som lämnar kriminalitet/missbruk. Avsikten är också att få en ökad förståelse för hur kvinnors och mäns vägar ut kan se ut. Vi använder oss av kvalitativ metod i form av semistrukturerade intervjuer. Intervjuerna har gjorts med åtta personer varav fyra kvinnor och fyra män vilka på ett eller annat sätt är knutna till de sociala företagen KRIS respektive Vägen ut-kooperativet. Den insamlade empirin analyseras utifrån teorin om exitprocesser, teorin om sociala band samt genusteori. Studien visar att det sociala nätverket och de sociala företagen varit betydande för individens exitprocess. Upplevelsen av delaktighet och mening framträder som viktiga komponenter i processen. Svårigheterna består i huvudsak av känsla av vilsenhet i situation och identitet samt väntande rättegångar och fängelsestraff. Också problem med myndigheter framstår som en svårighet. Kvinnorna i studien visar sig vara mer utsatta i kriminaliteten/missbruket i förhållande till mannen och samhället.

Förord

Tack!

Vi vill till att börja med rikta ett stort tack till våra informanter som öppenhjärtigt delat med sig av sina erfarenheter. Utan er hade det inte varit möjligt att genomföra uppsatsen. Varmt tack till vår handledare Karin Ahlberg som guidat och stöttat oss under uppsatsens gång.

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	1
1.1 Syfte och frågeställningar	2
1.2 Begreppsdefinitioner	2
2. BAKGRUND	3
2.1 De sociala företagens framväxt	3
2.2 KRIS – Kriminellas revansch i samhället	3
2.3 Vägen ut-kooperativen	4
3. TEORETISKA PERSPEKTIV	5
3.1 Teorin om exitprocesser	5
3.2 Teorin om sociala band	6
3.3 Genusteori	7
4. TIDIGARE FORSKNING	9
4.1 Vägen ut ur missbruk	9
4.2 Kvinnors uppbrott ur prostitutionen	10
4.3 Vändpunktens betydelse	11
4.4 Flickors och pojkars brottslighet	11
4.5 Kvinnor, missbruk och relationer	12
4.6 Genus och sexualitet	13
5. METOD	14
5.1 Förförståelse	14
5.2 Arbetsfördelning	14
5.3 Genomförande	14
5.4 Etiska överväganden	15
5.5 Litteratursökning	16
5.6 Forskningsansats och angreppssätt	16
5.7 Val av kvalitativ metod	17
5.8 Urval och avgränsning	17
5.9 Intervjuernas genomförande	18
5.10 Bearbetning av intervjudata och analysförfarande	19
5.11 Kritisk granskning av metoden	20
5.11.1 Reliabilitet	20
5.11.2 Validitet	22
5.11.3 Generaliserbarhet	23

6. RESULTAT OCH ANALYS	24
6.1 Presentation av intervjupersonerna	24
6.2 Resultat och analys av intervjumaterialet	25
6.2.1 Hur kom det sig att informanterna bestämde sig för att bryta med sin tidigare kriminella livsstil och hur har processen sett ut?	26
6.2.2 Hur ser stöd respektive svårigheter ut under processen?	31
6.2.3 Hur kan vägar ut ur kriminalitet/missbruk ges ökad förståelse utifrån köns- och genusperspektiv?	38
7. SLUTDISKUSSION	46
KÄLLHÄNVISNING	50
Bilaga 1	52
Bilaga 2	53

1. Inledning

Vår upplevelse av den samhälleliga diskussionen kring kriminalitet är att den centrerar sig kring brottsprevention och påverkansfaktorer kring vad som gör att en individ får ett avvikande och brottsligt beteende. Vi anser att samhällsdebatten även bör kretsa kring vad som gör att en människa väljer att bryta upp från en kriminell livsstil för att anträda en ”hederlig” bana. Det är aktuellt att belysa människors uppbrott från kriminaliteten inte minst utifrån en tertiär brottspreventiv synvinkel, dvs. insatser som riktar sig mot redan synliga problem. Om vi utifrån före detta kriminellas/missbrukares erfarenheter kan få inblick i vad som gör att man väljer att lämna en kriminell livsstil vet vi också mer om hur man professionellt kan arbeta tertiärt. Vår förhoppning är att studien kan vara till nytta för den tertiära brottspreventionen på en social och behandlande nivå där åtgärderna syftar till att minska recidiven, dvs. återfallen i brott.

Antalet personer med missbruk av alkohol eller narkotika har ökat påtagligt (SOU 2011:35). Kriminalitet går i de flesta fall hand i hand med bruk och missbruk av droger. Avhopparen har således ofta mer än en problematik vilket gör att vägen ut är krokig och ställer krav på samhällets hjälpresurser. Vår uppfattning är att många kriminella avhoppare och före detta missbrukare förhåller sig kritiska till de strukturella insatserna för personer som vill lämna den kriminella livsstilen. De anser att samhällets insatser inte är tillräckliga och att de inte omfattar de stora behov dessa individer har. Personer som vill lämna kriminalitet/missbruk bakom sig faller många gånger tillbaka när de upptäcker att de inte får det stöd som krävs. Vår uppfattning är dock att den brottsprevention som är på agendan idag är den som riktar in sig på att minska antalet brottstillfällen, dvs. situationell brottsprevention. Detta ger snabba och synliga resultat vilket vi ser som en spegling av den rådande samhällsandan som värdesätter effektivitet och mätbarhet. Vi ser en problematik med detta. Så länge det finns en motiverad gärningsman kan samhället lägga oändliga resurser på att motverka brottsligheten utan att egentligen lyckas nå roten till problemet. I motvikt till den situationella preventionen vill vi därför ställa den sociala preventionen i rampljuset. Den riktar sig mot att minska antalet brottslingar och benägenheten att begå brott genom att arbeta utifrån brottslighetens sociala orsaker. Idag växer utbredningen av sociala företag och finns som ett alternativ till statliga insatser vilka är fristående från offentliga verksamheter och vars huvudsakliga mål är att integrera marginaliserade grupper i samhället (www.socialaforetag.nu). Vi tror att tillväxten av sociala företag kan ses som ett svar på bristande satsningar på social brottsprevention från statens sida. Vår förhoppning är att vår studie kan ge indikationer på hur de samhälleliga insatserna för personer som väljer att lämna en kriminell och missbrukande livsstil kan utvecklas.

1.1 Syfte och frågeställningar

Frågeställningarna är uppdelade i två teman. En utförligare beskrivning av detta finns i kapitel 6.2 Resultat och analys.

Syfte

Syftet med studien är att fördjupa kunskaperna kring hur vägen ut kan se ut för personer som lämnar kriminalitet/missbruk. Avsikten är också att få en ökad förståelse för hur kvinnors och mäns vägar ut kan se ut.

Frågeställningar

Tema 1

1. Hur kom det sig att informanterna bestämde sig för att bryta med sin tidigare kriminella livsstil och hur har processen sett ut?
2. Hur ser stöd respektive svårigheter ut under processen?

Tema 2

3. Hur kan vägar ut ur kriminalitet/missbruk ges ökad förståelse utifrån köns- och genusperspektiv?

1.2 Begreppsdefinitioner

Här presenteras begrepp som förekommer i uppsatsen och som är betydelsefulla att förstå.

Kriminalitet – Beteende som strider mot en bestämmelse i ett lands lagar för vilken det finns en straffpåföljd.

Missbruk – En okontrollerad eller överdriven användning av något, vanligtvis alkohol eller narkotika (www.ne.se). Begreppet används i uppsatsen synonymt med narkotika/alkoholbruk och beroende.

Kriminell karriär – Avser tidsaspekten från att man begår första till sista brottet.

Kriminell livsstil – Ett brottsligt sätt att leva avseende socialt beteende, vilket innefattar värderingar, attityder och världsuppfattning

Vägen ut – Avser kriminella och missbrukande personers uppbrott från den aktuella livsstilen samt den process som föregår vändpunkten och den som följer.

Tertiär brottsprevention – Brottsförebyggande insatser som riktar sig mot redan synliga problem.

Avvikande/asocialt beteende – Att inte kunna eller vilja anpassa sig till normen kring vad som är ett socialt accepterat beteende.

Stigma – Ervin Goffman (2011) definierar stigma som ett djupt misskrediterande attribut hos en individ. Stigmatisering är ett nedvärderande utpekande av en enskild person eller grupp vilken anses avvika från samhällsnormen.

2. Bakgrund

I detta kapitel presenteras de två sociala företagen där våra informanter är engagerade samt en allmän bild av de sociala företagens framväxt och deras betydelse för människor i utsatta situationer. Presentationen tjänar till att ge en övergripande bild av hur de sociala företagen ser ut och vad informanterna idag är en del av.

2.1 De sociala företagens framväxt

Sociala företag är en del av den växande så kallade tredje sektorn. Levander (2011) skriver att de ses som ett mer flexibelt alternativ till de hårt byråkratiska myndigheterna, ett alternativ med fler möjligheter att hantera sociala utmaningar som ligger i tiden. De sociala företagen drivs till stor del ideellt. De drivs av sociala mål och har en begränsad möjlighet till vinstutdelning. De sociala företagen ses som innovativa och alternativa aktörer inom välfärdsarbetet i Sverige idag. De har fått en allt mer betydande roll i samhällets bekämpning i att minska det som idag ses som ett stort hot mot det svenska välfärdssamhället; utanförskapet. En viktig del i detta är att de sociala företagen genom olika verksamheter kan skapa jobbtillfällen för de grupper som annars idag har svårt att komma ut och etablera sig på arbetsmarknaden. Genom att ta hänsyn till dessa gruppers villkor kan man minska utanförskapet. De skapar också alternativa vägar till arbetsrehabilitering och självhjälp samt de viktiga aspekterna som berör känsla av delaktighet och socialt kapital. Den tredje sektorn ger möjlighet till att få större kontroll och bestämmanderätt över sitt liv då sociala företag fokuserar på brukarens perspektiv och inflytande. Den tredje sektorn presenteras som en lösning på en del av de samhällsproblem som de välfärdsstatliga institutionerna inte fullt ut lyckats hantera. Sociala företag är därför ett positivt inslag i dagens samhällsdiskurser.

2.2 KRIS – Kriminellas revansch i samhället

KRIS är en ideell organisation som enligt deras hemsida (www.kris.a.se) grundades av Christer Karlsson år 1997. Karlsson har ett förflutet av 30 år i kriminalitet och beslutade sig då han muckade för sista gången 1997 att bryta sin kriminella livsstil. Att besöka anstalter är basen i det sociala företagets verksamhet. Varje år görs ca 2000 anstaltsbesök av KRIS medlemmar för uppsökande arbete. Det är på detta sätt de flesta kommer i kontakt med det sociala företaget. Idag hjälper KRIS ett hundratal interner varje år med att komma tillbaka och skapa sig ett "vanligt liv" utanför fängelset. En av KRIS grundidéer är att medlemmar kommer och möter upp personer vid frigivning efter ett fängelsestraff. Man vill hjälpa personer som har bestämt sig för att bryta med sitt tidigare liv att hålla sig borta från kriminalitet och missbruk för att istället erbjuda ett nytt hederligt liv i ett socialt nätverk fritt från droger och kriminalitet. De ställer därför krav på drogfrihet och hederlighet. KRIS erbjuder bl.a. sysselsättning, stöd vid myndighetskontakter, kamratligt stöd, öppenvårdsprogram samt i vissa fall boende.

KRIS föreläser bl.a. runt om på skolor och företag. Det sociala företaget har idag i Sverige 26 stycken lokala föreningar runt om i landet samt en riksorganisation. Varje förening har ett par anställda som dels finansieras av kommunen och dels av statligt lönebidrag. Framförallt byggs föreningarna upp av medlemmar som hjälper till med ideellt arbete.

Den första ordföranden i KRIS Göteborg tillsattes år 2000 och var en kvinna. Kvinnorna har alltid förekommit inom organisationen men i mindre utsträckning än männen. De blir dock, enligt en källa på KRIS, allt fler inom organisationen. KRIS Göteborg satsar även på att öppna en ny verksamhet för utsatta kvinnor liknande Livsstilshuset på Styrso som är en ungdomsverksamhet för killar som lämnat gängkriminalitet.

2.3 Vägen ut-kooperativen

Enligt Levander (2011) är Vägen ut ett samlingsnamn på ett antal sociala företag i Göteborg. Det startade som ett projekt med finansiering av Europeiska socialfonden i samarbete med en rad offentliga samarbetspartners: Kriminalvården, Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan samt Coompanion. Initiativtagarna kom från fyra olika brukarorganisationer i Göteborg: KRIS, Föreningen Bryggan, Vävstugan samt föreningen Half Way House. Projektiden löpte mellan 2002-2005. Under denna tid drevs Vägen ut av både ideella och offentliga organisationer. Syftet med projektet var att för målgruppen före detta missbrukare och kriminella bilda fyra sociala arbetskooperativ. Vid tiden för projektets slut hade dessa fyra sociala arbetskooperativ startats: hantverkskooperativet Karins Döttrar, caféet Café Solberg, halvvägshuset Villa Solberg samt sidenmåleriet Ateljé Trädet. Det senast nämnda finns idag inte kvar utan nya kooperativ har istället startats, vilka bl.a. är Vägen ut Trädgård, Le Mat Bed & Breakfast, Villa vägen ut samt Villa Karin som är ett halvvägshus för kvinnor. Enligt Vägen ut-kooperativets hemsida (www.vagenut.coop) 2011 fanns inom Vägen ut- kooperativen 12 olika sociala företag. De sociala företagen bedrivs som sociala arbetskooperativ och flera av dem säljer arbetsträning, rehabilitering och boendeplatser till myndigheter som en del av sin verksamhet. 2011 hade kooperativen 81 anställda varav ca en tredjedel är kooperatörer, det vill säga delägare. Många är anställda med lönebidrag eller trygghetsanställning. Vägen ut arbetar enligt deras hemsida för att ge förvärvsarbete till människor som befinner sig i marginaliserade situationer och utanförskap där de kan arbeta utefter egen förmåga.

3. Teoretiska perspektiv

I detta kapitel redogör vi för de tre teorier vi valt att använda i studien: teorin om exitprocesser, teorin om sociala band och genusteori. Ervin Goffmans (2011) begrepp stigma förekommer i delar av uppsatsen, dock i så liten utsträckning att vi inte anser det nödvändigt att presentera i ett kapitel för sig. Begreppsförklaring finns i kapitel 1.3 Begreppsdefinitioner.

3.1 Teorin om exitprocesser

Helen Fuchs Ebaugh (1988) har studerat olika typer av uppbrott och vägen ut ur olika centrala livsroller och har därigenom utvecklat en allmän teori om exitprocesser. Enligt Ebaugh innehåller exitprocessen olika faser.

- Första fasen är då *första tvivlet* väcks och man börjar ifrågasätta och tvivla på innevarande roll. En omtolkning av den aktuella rollens mening och normativa förväntningar sker. Processen sker gradvis och kan snabbt övergå till nästa fas eller att ta flera år.
- Andra fasen är då man försöker *hitta alternativ* till det liv man lever och den roll man har. Denna fas handlar om jämförande där man ställer för- och nackdelar emot varandra. Socialt stöd har stor inverkan på om alternativen man hittar utforskas eller inte. Ett steg i fasen är också att man börjar sätta sig in i den alternativa rollen och de normer, värderingar, attityder och förväntningar som kopplas till den alternativa rollens omvärld. Man kan även öva på sin nya roll, antingen visuellt eller verkligt.
- Den tredje fasen är då *vändpunkten* sker, vilken ofta utgör sig som en plötslig eller dramatisk händelse. Händelsen kan vara av positivt eller negativt slag. Vändpunkten kan också komma då man upplever att man har fått nog eller att man anger åldern som en anledning.
- Nästa fas är *marginalsituationen*. Man befinner sig då i ett tomrum mellan två olika livsstilar. Man känner sig ofta ensam och vilsen och rädsla för självständighet kan uppstå. I denna fas är sårbarheten som störst och återfall ligger som mest nära. Att befinna sig i denna fas under en längre tid är ohälsosamt och man är i behov av stort stöd från nätverket. Att ha byggt broar till den nya livsstilen är viktigt för att klara denna fas på ett bra sätt. Dessa broar kan vara jobb, nätverk, familj eller hobby. Fasen inbegriper även att bygga upp ett nytt liv och en ny identitet. Nu har individen kommit längre i processen vilket ger känsla av stabilitet som en följd av att inre och yttre bearbetning gjorts. Yttre förändringar så som bostad, arbete, studier, nya intressen samt nya vänner är viktiga delar för att kunna bygga upp ett nytt liv. Svårigheter man kan stöta på är hur man ska

presentera sig själv och den gamla rollen, hantering av rollrester, att lära sig hantera samhällets reaktioner samt byta nätverk.

Ebaugh lyfter även fram olika faktorer som påverkar exitprocessen.

- *Frivilligt eller tvångsmässigt uppbrott.* Att bryta en kriminell karriär frivilligt kräver stark motivation och ambition, dock kan tvång som rättegång, dom eller fängelsevistelse påverka beslutet.
- *Livsrollens centrala del för den som bryter upp.* Livsroller är betydelsefulla vilket gör dem svåra att lämna. Svårigheten ligger i att alla som genomgår denna process har identifierat sig med en social roll som de inte längre har, vilket gör att den gamla rollen i viss mån lever kvar i den nya. Detta kallas ”hangover identity” eller rollrester. Det är nödvändigt integrera sin historia och gamla roll i den nya identiteten. Anpassning och inställning är en viktig del i ex-rollen.
- *Ett uppbrott eller flera uppbrott.* En del uppbrott från centrala livsroller kan innebära att man måste genomgå flera uppbrott inom det huvudsakliga upprottet, exempelvis att man tvingas bryta med vänner och byta bostadsområde.
- *Individens medvetenhet: bearbetning och förberedelser.* En del personer är mycket medvetna om sitt beslut och har övervägt för- och nackdelar med beslutet. Den som är medveten genomför ofta upprottet långsamt och anpassar sig gradvis till den nya rollen. Andra genomför upprottet mindre genomtänkt. Dessa personer kan efter upprottet upptäcka att de valt fel och att de inte trivs i sin nya roll. Närståendes stöd eller avvisande beteende spelar stor roll för hur uppbrotsprocessen kommer att se ut.

3.2 Teorin om sociala band

Travis Hirschi (1969) menar att en del människor uppfattar sig vara mindre bundna än andra till samhällets normer och värderingar varför friheten att avvika ifrån dem upplevs som större. Hirschis intresse låg i att förklara varför människor följer och underordnar sig samhällets regler och inte att förklara varför människor avviker från normen. Hirschis svar på varför en underordning sker är att dessa personer utvecklat starka sociala band till samhället framförallt i form av betydelsefulla personer, särskilt familjemedlemmar och sociala institutioner så som skolan. Kontinuiteten och styrkan i de sociala banden är avgörande för anpassning till samhället respektive avvikelse och brottslighet. Hirschi nämner fyra olika aspekter av det sociala bandet:

- *Anknytning* (attachment) innebär den psykiska och emotionella koppling man har till andra människor. Anknytningen innefattar också hur väl man tar till sig deras uppfattningar och känslor. Ju närmare vi står de personer som är betydelsefulla för oss och som lever ett socialt accepterat liv, desto lättare har vi att avstå avvikande beteende.
- *Åtagande* (commitment) syftar till de sociala bandens rationella innehåll. Om de åtaganden individen har, är av stor betydelse, riskeras för mycket genom att leva ett liv inom kriminalitet och brottslighet. Investeringen av tid och ansträngningar för att nå vissa mål, exempelvis bilda familj eller läsa en utbildning, gör att individen får ett socialt kapital som man riskerar att gå miste om genom brottslighet/avvikelse. Handlingarna leder således till ett konformt liv.
- *Delaktighet* (involvement) syftar på deltagande i legitima och konventionella verksamheter. Om man vid sidan av jobb eller studier är involverad i fritids- eller föreningsaktiviteter ökar chansen till att leva ett socialt accepterat liv och inte falla in i avvikande beteende, då det tidsmässiga utrymmet för avvikelser och brott blir litet.
- *Övertygelse* (belief) syftar till vederbörandes syn på samhället och dess normer, värderingar och legitimitet. Har man en positiv attityd till myndigheter och lagstiftningar samt negativ inställning till brott och missbruk är man mindre benägen att begå avvikande handlingar. Om individen delar majoritetsuppfattningen om vad som är rätt respektive fel minskar risken för avvikelse och brott.

Sven-Åke Lindgren (1998) som är professor i sociologi menar att tendensen till samverkan mellan de fyra komponenterna är stor. Finner man stark anknytning hos en individ, finner man sannolikt också en stark tendens till åtagande. Likväl när det rör anknytning och övertygelse samt åtagande och delaktighet.

3.3 Genusteori

Genus handlar om de sociala relationer inom vilka individer och grupper agerar. Det är ett mönster i den sociala ordningen och i de vardagliga aktiviteter som styrs av ordningen, och inte ett uttryck för biologi eller en fast dikotomi i människors personligheter. Raewyn Connell (2002) förklarar genusordningen i samhället som en samlad faktabild av politik, våld, ekonomi, populärkultur och barndom som bildar ett mönster i det moderna samhället. Connell menar att genus tas för givet och att lämpligt genusrelaterat beteende framförs ständigt på olika nivåer av samhället. Att vara man eller kvinna är inget statiskt tillstånd utan ständigt pågående. Femininitet och maskulinitet är således inlärt och inte medfött, men för den sakens skull heller inte påtvingat av sociala normer. Människan konstruerar sig själv som feminin eller maskulin genom att inta en plats i genusordningen och även genom att förhålla sig till den plats man blivit tilldelad, vilket

får människan att uppträda på ett visst sätt. Genus är därmed alltid en prestation, något som görs i det sociala livet och inte något som existerar före det sociala livet.

Genus handlar även om hur samhället förhåller sig till människokroppen och vilka konsekvenser det får på mikro och makro nivå. Connell diskuterar de faktiska biologiska skillnaderna och menar att de naturliga skillnaderna antas utgöra basen för de sociala genusmönstren. Kroppsliga skillnader kopplas ofta ihop med egenskaper som dikotomi. Kvinnor antas vara känslosamma, omvårdande, lättpåverkade, intuitiva och sexuellt lojala. Männen däremot antas vara motsatsen; aggressiva, envisa, rationella och promiskuösa. Egenskapernas dikotomi har för länge sedan bevisat sig vara en ren myt men som trots detta lever kvar i det moderna samhället. Män och kvinnor har, som grupp sett, visat sig vara psykologiskt mycket lika. Connell går till och med så långt som att hävda att den psykologiska likheten kan betraktas som en av de mest välgrundade generaliseringarna i hela den humanistiska forskningen.

4. Tidigare forskning

I detta kapitel redogörs för tidigare forskning som gjorts på områden vilka kan kopplas till vårt uppsatsämne. Forskningen presenteras inte i sin helhet utan vi har valt att endast ta med de delar vi har haft användning för i studien och de delar som är av vikt för att förstå sammanhanget. Respektive forskare presenteras var för sig för att göra det läsvänligt. Därmed kommer årtalet i referensen endast nämnas i inledningen av respektive forskning.

4.1 Vägen ut ur missbruk

Fil. Dr Jan Blomqvist (2004) genomförde vid FoU-enheten 1993-99 två stora studier där han sammanlagt intervjuade ca 170 personer, alla med tidigare eller pågående allvarigt alkohol- eller narkotikamissbruk. Studien uppdelas materiellt i de som slutat och de som inte slutat samt de som slutat med respektive utan organiserad hjälp. Resultatet av studien visade på att det fanns stora skillnader i sociala resurser och stabilitet bland undersökningsgrupperna. Det visade sig att den sociala aspekten hade en betydande roll. Bland dem som slutat på egen hand visades ett mönster på starkare sociala resurser samt större stabilitet. Detta berodde bl.a. på att de varit mindre marginaliserade under missbrukstiden än de som sökt organiserad hjälp.

En märkbar skillnad som Blomqvist pekar på gällde positiva händelser i livet. De som valde att sluta på egen hand menar på att de under åren innan beslutet att sluta upplevde positiva händelser som gett hopp om en framtid utan missbruk. Bland kvinnorna handlade det till stor del om föräldrarollen och för männen var det ofta frågan om en ny partnerrelation. För de som sökt organiserad hjälp var dessa positiva händelser inte lika påtagliga.

Studiematerialet visar på att de viktigaste faktorerna i förloppet till en missbruksfri tillvaro var olika typer av inflytande. Det som oftast var motiverande till att sluta eller till att söka hjälp var olika former av krisupplevelser eller starka känslor av otillfredsställelse eller meningslöshet, vilka ibland kopplades till skrämmande eller förnedrande händelser. De viktigaste faktorerna för att lyckas låg i att de fått stöd och bekräftelse från omgivningen samt att de kunde se stora vinster socialt och materiellt i att leva ett liv fritt från missbruk. En annan viktig aspekt var att de skapade en ny identitet som icke-missbrukare.

Studien visar enligt Blomqvist på stora skillnader mellan män och kvinnor i vägen ut ur missbruket. Kvinnors väg ut var en ensam kamp medan männen i större utsträckning fick stöd från gamla eller nya partners. Sammanfattningsvis menar Blomqvist att vägen ut ur missbruk är en aktiv process där varje individ öppnar nya alternativ och möjligheter för att skapa en ny och annorlunda framtid. Gemensamt för alla grupper var att vägen ut ur missbruket var ett resultat av en strävan att uppnå en känsla av sammanhang. Det

som var viktigt i processen var engagemang från andra, ett trovärdigt budskap, en trygg och drogfri miljö samt att man fick den hjälp man behövt utifrån sina egna villkor.

4.2 Kvinnors uppbrott ur prostitution

Ulla-Carin Hedin, fil dr och forskare inom socialt arbete och Sven-Axel Månsson, professor i socialt arbete, har tillsammans forskat kring kvinnors vägar ut ur prostitution och könshandel. Den bygger på djupintervjuer med kvinnor som befunnit sig prostitution.

I analyseringen av materialet som insamlats till studien använder sig Hedin och Månsson (1998) sig till stor del av Ebaughs (1988) teori om exitprocesser. I studien har författarna kommit fram till att det är svårt att skilja på de två första stadierna. Intervjupersonerna tycktes pendla mellan de två första stadierna som Ebaugh nämner. Då intervjupersonerna funderade på att lämna prostitutionen kunde författarna utläsa olika strategier som kvinnorna använde sig av, bl.a. gradvis avveckling och brobyggande. Gradvis avveckling syftar till då kvinnorna insåg att ett liv i prostitution var negativt och planer på uppbrott byggdes upp. En vanlig företeelse i denna strategi var att göra tillfälliga uppehåll i prostitutionen, antingen frivilligt eller ofrivilligt. Dessa uppehåll gav chans till att pröva en ny roll samt att se om det var möjligt att bryta upp. Strategin om brobyggande handlade om att bygga upp kontakter som fungerade som stöd vid ett uppbrott.

Enligt Hedin och Månsson (1998) visades ett mönster på att det vid uppbrottet inte var något alternativ att ta hjälp av sociala myndigheter då intervjupersonerna ofta hade dåliga erfarenheter av myndighetsutövning. De fruktade kontrollen och det framkom av studien att det fanns en mer eller mindre djupt grundad misstro gentemot professionella. En annan anledning var också att majoriteten av intervjupersonerna ville lösa problemen på egen hand och de hade en strävan att bli oberoende. Det framkom dock att stabila stödrelationer hade en positiv inverkan och att kontakt med fältarbetare och prostitutionssgrupper gav en inblick i att man inte är ensam samt att det fanns stöd att få. Att ha en stödrelation i någon av dessa grupper visade sig vara av stor vikt för förändring och minskade risken för återfall.

Det framkom i studien att nätverket hade betydelse för uppbrottet. Författarna har kunnat urskilja olika kategorier av relationer som haft betydelse vid uppbrottet. Dessa var bl.a. relation till ursprungsfamiljen och relation till egna barn. Relationen till ursprungsfamiljen blev i många fall lidande under kvinnans tid i prostitutionen men studien visar på att den förbättrades för många under tiden precis före uppbrottet. Studien visar också på att familjen ofta stod för praktiskt stöd i processen med bostad, ekonomi och kontakt med myndigheter. Det visade sig att en del kvinnor bröt upp på grund av sociala faktorer som att de fått barn och med hänsyn till familj. Intervjupersonerna uppgav att de ville ge barnen en trygg uppväxt.

Författarna använde sig av Biernackis (1986) forskning kring narkomaners väg ut ur missbruk. Biernacki såg en svårighet i att hantera sina egna skam- och skuld känslor. I forskningen framkom också att kvinnorna både tvingades hantera sina egna skamkänslor samt samhällets attityder och fördomar som visade sig genom tystnad eller genom öppet negativa reaktioner. Vilket lett till dilemma i beslutet om hur mycket de skulle berätta om sitt tidigare liv. Om hantering av stigmatisering har Biernackis forskning visat tre mönster som kvinnorna använt sig av, antingen att helt dölja sitt förflutna, att berätta för ett fåtal personer eller att berätta öppet för alla.

Hedins och Månssons forskning (1998) visar att tiden efter uppbrottet för en del kvinnor var ångestfylld. De kom till insikt om att de gått miste om mycket som andra fått uppleva och att de saknade upplevelser från ett vanligt vardagsliv. Utmaningen tiden efter uppbrottet var för intervjupersonerna att hitta en ny roll i ett nytt sammanhang som skulle utgöra grunden för en ny identitet. Vilken roll de antog berodde mycket på vilka byggstenar och förutsättningar de hade tillgång till. Den viktigaste förutsättningen för kvinnorna var att få en alternativ försörjning. En annan viktig faktor för ett snabbt uppbrott var goda sociala förutsättningar ihop med stark motivation och självbild av att ha egna resurser.

4.3 Vändpunktens betydelse

Två amerikanska forskare, John Laub och Robert Sampson (2011) utvecklade en undersökning där man följt 1000 män i 20- års ålder under 1920-talet med kriminellt beteende. De letade upp testpersonerna och genomförde ännu en studie för att ta reda på varför människor slutar att begå brott och om andra faktorer än uppväxt hade en betydande roll.

Laub och Sampson menar på att betydelsefulla händelser i livet påverkade vägen ut ur brottslighet och kunde tillsammans med andra faktorer så som uppväxt och kontakt med myndigheter vara avgörande för om uppbrottet skedde eller inte. I undersökningen följde Laub och Sampson männens livsutveckling och såg att faktorer som missbruk och fängelsestraff samt förekomst av barn hade mer eller mindre positiv påverkan på det kriminella beteendet. I undersökningen framkom att nära relationer kunde utgöra en informell övervakning vilket gjorde att de kriminella handlingarna minskade. Laub och Sampson menar på att det eftersom det ständigt i livet uppkom vändpunkter fanns många möjligheter och tillfällen att avstå från brott genom eget beslut eller påverkan från andra. (www.bra.se)

4.4 Flickors och pojkars brottslighet

Jerzy Sarnecki (1990) genomförde en undersökning som omfattade alla ungdomar i Borlänge kommun som misstänktes för brott. Ungdomarnas brottslighet och relationer till andra brottsliga ungdomar studerades under 10 år. Den totala siffran ungdomar var 575 stycken varav 21 procent var flickor och 79 procent var pojkar. Forskningen visar

att den brottsliga karriären skiljer sig mellan flickor och pojkar. Pojkarnas brottsaktivitet kan uppfattas som ett sätt att umgås med vänner och leva ut olika behov av aktivitet, spänning och engagemang. Brotten som pojkarna begick var spontana och gav intryck av att vara frågan om en omogen lek. Flickornas karriär ser annorlunda ut. De utvecklas ofta fysiologiskt tidigare än pojkar och kan gå från att uppfattas som barn till unga kvinnor på kort tid. Detta gör att de accepteras i andra sammanhang än tidigare, framförallt av äldre killar med asocialt beteende. Detta kan fort gå från inga symptom på asocialitet alls till grovt antisocialt beteende med missbruksvanor. Det kan i värsta fall göra att flickan prostituerar sig för att kunna försörja missbruket. Sarnecki hävdar att när man studerar dessa flickor vidare, ofta kan se att de blir kuvade av killen, sexuellt utnyttjade och slagna. Sarnecki menar att pojkars asociala beteende riktar sig utåt och åsamkar samhället skador. Flickors asocialitet är däremot oftast inåtriktad och självdestruktiv. Sarnecki menar att de som hävdar att flickor förtrycks genom att samhället reagerar på deras sexuella aktivitet och inte pojkens, bör vara försiktiga i resonemanget. Flickornas sexualitet bör inte bagatelliseras då det ofta är fråga om symptom på en kraftig social utsatthet.

4.5 Kvinnor, missbruk och relationer

Inger Ungmark (1992) har gjort en undersökning som avhandlar kvinnor som lagförts för brott som motiverat övervakning. Studien behandlar kvinnliga frivårdsklienters problematik mot bakgrund av deras levnadshistoria. Med problematik avses bl.a. missbruk, kriminalitet och relationer. Klientintervjuerna omfattar 27 kvinnliga klienter mellan 21 och 51 år. Ungmark intresserade sig i studien bl.a. för kvinnornas relation till män. Det framkom att en majoritet av kvinnorna hade negativa erfarenheter av män som svikit, utnyttjat och misshandlat. Ungmark konstaterar att kvinnliga missbrukare oftast är hänvisade att söka en partner bland andra missbrukare. Kvinnor har i större omfattning partners som påverkar dem negativt till skillnad från männen som i högre grad har partners som påverkar dem positivt. Män tenderar dessutom att både umgås och finna en partner utanför gruppen av missbrukare medan kvinnorna hänvisades till att välja en partner inom gruppen. Ungmark reflekterar över fenomenet ur ett könsperspektiv där hon skriver att män förmodligen lättare än kvinnor träffar en partner utanför gruppen som stödjer och är villiga att hjälpa. I undersökningen framkom en föreställning om att männen i subkulturen har en entydig bild av kvinnan där kvinnor som är trevliga och "håller på sig" samt är vackra och fogliga, är något som männen föredrar. Ungmark skriver att kvinnornas handlingsutrymme är begränsat då deras sociala position i gruppen är lägre än männens. De måste göra som männen önskar samt motsvara förväntningarna som ställs vilket gör att de accepterar att bli kuvade. Kvinnornas resurser kom till användning när männen befann sig på anstalt. Hon skulle då förvalta egendomen och vara tryggheten som man längtar till och som man är längtad av.

4.6 Genus och sexualitet

Ingrid Lander har i boken "Femininiteter, maskuliniteter och kriminalitet – genusperspektiv inom svensk kriminologi" (2003), bidragit med ett kapitel om grunderna för hur kön skapas och återskapas utifrån ett genusteoretiskt perspektiv. Kapitlet som heter *Genus, normalitet och avvikelse* är en bearbetning av delar av hennes avhandling *Den flygande maran; en studie om åtta narkotikabrukande kvinnor i Stockholm*. Lander använder sig i kapitlet av flertalet olika källor. Den forskning som vi presenterar bygger därmed till stor del på sekundärkällor. Vi har valt att lyfta ur dessa ur texten för att göra den mer läsvänlig.

Lander skriver att de strukturella förhållandena förklarar föreställningen om könsskilda val i livet. "Kvinnlighet" och "manlighet" sitter inte i den biologiska utformningen utan handlar om egenskaper, värderingar och handlingsmönster som vi applicerar på den biologiska olikheten. Föreställningen om vad som är kvinnligt respektive manligt återfinns i hela vårt samhälle och verkar på så sätt bestämmande och begränsande för vårt tanke- och handlingsmönster. När vi föreställer oss män och kvinnor har vi i grunden en essentialistisk syn som bottnar i socialt konstruerade genusföreställningar. Kvinnans femininitet är framförallt förknippad med dygd, moral och moderskap och innehåller i konstruktionen delar av normalitet. Bilden av "den missbrukande kvinnan" är uppbyggd av genuskonstruktioner genom de förväntningar som finns kring hur en kvinna ska bete sig. Kvinnan kontrolleras därmed genom att vara "den avvikande kvinnan" vilket pågår i vardagen genom hur man förväntas tala, klä sig och sminka sig etc.

Lander behandlar i kapitlet begreppet *genus* där hon skriver att föreställningen om könsskillnader påverkar hela vår sociala tillvaro, inte enbart i förhållandet mellan man och kvinna, utan hela den sociala strukturen i samhället är bekönad. Den sociala strukturen tar sig starkt i uttryck genom arbetsdelningen och föreställningen om kvinnan som omvårdande och mannen som handlingskraftig. Lander använder begreppet *femininity as discourse* som innebär att kvinnor skapar sig själva kontextuellt beroende av tid, plats och rum. Kvinnan är således aktiv i sammansättningen av sitt eget kön. Detta sker i relation till en normativ femininitet som förklaras som socialt och kulturellt prägade uppfattningar om vad som anses anständigt vad gäller hur en kvinna ska vara och bete sig. Den normativa femininiteten innebär en kontrollutövning i förhållande till dessa kvinnor.

Ett annat begrepp Lander belyser är *sexualitet*. Föreställningen om kvinnans sexualitet har utgjorts av att kvinnan haft mindre åtrå och reserverat sig för fortplantning medan sexualiteten varit förbehållen mannen. Kvinnans sexualitet anses vara emotionellt och inte erotiskt laddad. Kvinnor som använder droger förknippas många gånger med prostitution, promiskuitet och en destruktiv relation till sin kropp. Kvinnornas sexualitet fokuseras och relationen till den egna kroppen behandlas samtidigt som männens sexuella agerande blir normen som inte problematiseras. Kontrollen av kvinnans sexualitet fungerar som en viktig del i konstruktionen av normalitet och avvikelse för kvinnor.

5. Metod

I detta kapitel kommer vi att beskriva vilka metoder vi valt under arbetet med uppsatsen. Vi kommer att redogöra för och reflektera kring de val vi gjort. Vi kommer också att reflektera kring de etiska dilemman vi stött på under vårt arbete.

5.1 Förförståelse

Vår förförståelse bygger främst på tidigare kunskap från socionomutbildningen. Vi har båda läst kursen ”Kriminalitet och prevention” i vilken exitprocesser behandlas. Vi har således tidigare kunskap om hur stegen i exitprocessen ser ut. Personer från KRIS Göteborg föreläste i kursen om deras tidigare kriminella livsstil och hur de tog sig ur den. Vi fick därigenom en positiv bild av KRIS och deras arbete. I ovan nämnd kurs behandlades även kvinnors utsatthet i den kriminella världen vilket gav en bild av kvinnors utsatthet som större jämfört med männens. Vårt intresse för området väcktes således i huvudsak i samband med denna kurs.

5.2 Arbetsfördelning

Vi har båda deltagit vid och tillsammans genomfört intervjuerna. Detta för att båda skulle få en helhetsbild och uppfattning om intervjupersonerna samt miljön och omständigheterna som rådde vid intervjutillfället. Transkriberingen av intervjuerna skedde av en av oss. Problematiken med detta ligger i att tolkningen av intervjumaterialet från muntlig till skriftlig form möjligtvis inte fått den tolkningsbredd som den fått om transkriberingen skett tillsammans. Eftersom en och samma person transkriberat intervjuerna har alla intervjuer tolkats efter samma referensramar som eventuellt inverkat på tolkningen. Hade vi däremot delat upp intervjuerna på hälften hade intervjuerna tolkats utifrån våra olika ramar vilket vi tror påverkat transkriberingen negativt. Vi har valt att skriva kapitlet som avhandlar resultat och analys tillsammans. Valet baseras på att vi anser att det är en av de viktigaste delarna i uppsatsen och att det därför är viktigt att den tolkats ihop och därmed representerar oss båda. Även slutdiskussionen har av samma anledningar skrivits tillsammans. Resterande delar av uppsatsen har delats upp mellan oss för att effektivisera arbetet.

5.3 Genomförande

Vi startade arbetet med uppsatsen genom att formulera syfte och frågeställningar, vilket enligt Bryman (2011) är det första steget i en kvalitativ undersökning. Val av väsentliga platser och intervjupersoner för studien menar Bryman är nästa steg i processen. Vi kontaktade KRIS Göteborg för att se vilka möjligheter det fanns att få informanter till uppsatsen. Vi påbörjade samtidigt vårt sökande efter tidigare forskning samt litteratur om de teorier vi på förhand valt att använda oss av i studien. Därefter utformades intervjuguiden utifrån syfte, frågeställningar och de teorier vi ditintills valt, teorin om exitprocesser och teorin om sociala band. Intervjuerna genomfördes i KRIS lokaler parallellt med sammanfattande av tidigare forskning och teorier. Under tiden vi genomförde

intervjuer på KRIS tog vi även kontakt med Karins Döttrar då vi behövde fler kvinnliga informanter. Där igenom fick vi intervjuer med två kvinnor i ett av Vägen ut-kooperativen. Transkribering har skett kort tid efter intervjuernas genomförande. Därefter har materialet kodats och citat för analysen plockats ut. Efter detta har analysen genomförts.

5.4 Etiska överväganden

Vid all forskning där människor är inblandade ska hänsyn tas till Vetenskapsrådets (2009) etiska principer. Det första steget innan studien påbörjas är kravet på att studien inte får medföra mer ont än gott. Kvale och Brinkmann (2009) poängterar att avgörandet inte alltid är uppenbart och att forskarens egen bedömning är central för att minska etiska betänkligheter för informanterna. Vi har i planeringsstadiet övervägt de konsekvenser som kan följa av studien för informanternas del. Vi har också reflekterat över intervjusituationen där informanten enligt Kvale och Brinkmann kan uppleva stress och förändrad självbild. Vetenskapsrådet beskriver fyra forskningsetiska principer; informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet samt nyttjandekravet. Det förstnämnda kravet innebär att forskaren ska informera informanterna om villkor och rättigheter som rör dennes deltagande i forskningen. Vi har tryggt denna princip genom att vid varje intervjutillfälle informera informanterna om studiens syfte och att medverkan är frivillig. De har därmed fått tillfälle att avgöra om de vill delta i studien eller inte. Denna forskningsetiska princip kallas enligt Kvale och Brinkmann informerat samtycke. Informanten har således varit medveten om att ifrågavarande deltar i studien av fri vilja samt att denne när som helst kan undanbe sig sitt deltagande. Informanterna har i sex av åtta fall tagit del av denna information skriftligen före intervjun (se bilaga 1). De två informanter som fått informationen muntligen är de som är kopplade till Vägen ut-kooperativet. Detta beror helt enkelt på en miss från vår sida då vårt informationsbrev kring deras deltagande inte var anpassat för dessa personer, vilket framgår om man läser bilaga 1. Vi valde därför att ge informationen muntligen. Vidare har vi tagit hänsyn till konfidentialitetskravet genom att informanternas anonymitet har säkrats i möjligaste mån genom att deras uppgifter har förvarats på ett sätt så att ingen obehörig haft tillgång till dem. Vid transkribering av intervjuerna har informanternas riktiga namn fingerats och intervjumaterialet har raderats efter transkriberingen. Vetenskapsrådets (2009) avslutande etiska princip består av nyttjandekravet vilken vi tillgodosett genom att enbart använda inhämtad empiri i forskningssyfte, vilket även informanterna informerats om.

Det är också viktigt att under studien tänka på att informanterna inte får komma till fysisk eller psykisk skada, där det sistnämnda är mest relevant i vår studie. Ett problem kring detta är enligt Bryman (2011) att man som forskare inte alltid vet när sådan risk förekommer. Detta är förknippat med intrång i informanternas privatliv. Bryman poängterar att rätten till ett privatliv är grunden man som forskare ska ta hänsyn till. Denna etiska aspekt är nära kopplad till samtyckeskravet och informanten kan för att värna sitt privata vägra att svara på frågor. Det är också kopplat till informantens rätt att vara anonym. Att värna om och ta hänsyn till informanternas privatliv var en etisk aspekt som

var ytterst viktig i vår studie då vi, för att kunna besvara studiens syfte, till viss del ville få tillträde till informanternas personliga upplevelser och tolkningar av sina liv. Vi har medvetet valt att inte citera delar av intervjuerna där vi ansett att vederbörandes identitet kan röjas eller där vi funnit informationen privat. En informant har bett att få läsa valda citat för godkännande innan citaten använts i analysen. Detta har tillgodosetts.

5.5 Litteratursökning

Då vi har sökt efter tidigare forskning till vår studie har vi främst använt databasen Libris som utgångspunkt och vi har därigenom sökt i Kvinnsam. I databaserna har vi använt oss av sökorden kriminalitet, kriminalitet*, livet efter* kriminalitet*, missbruk, missbruk*, vägar ut, vägen ut, brottslighet, brott, exitprocesser, exitprocess och uppbrott. Vidare har sökorden exit* kriminalitet*, uppbrott* kriminalitet*, kriminalitet* könsskillnader*, brytpunkt, brytpunkt* kriminalitet* och vändpunkt använts.

Vi har även sökt i SwePub då vi visste att Ulla-Carin Hedin skrivit om exitprocesser. Vi sökte därför specifikt på hennes namn. Genom att ta del av annan forskning har vi fått ytterligare tips på tidigare forskning och författare som framstått som intressanta för vår studie. Vi har även hämtat litteratur från tidigare kurser.

5.6 Forskningsansats och angreppssätt

Vår filosofiska utgångspunkt hämtar vi ur den hermeneutiska traditionen. Det epistemologiska antagandet inom hermeneutiken är enligt Kvale och Brinkmann (2009) att tolkning av meningen är det centrala. Syftet är att erhålla en giltig och gemensam förståelse av samtalet eller texten. I motsats till hermeneutik ställs positivism. Ett positivistiskt synsätt föreligger oftast vid kvantitativa studier, vilket ger en indikation på att en hermeneutisk ansats är mer lämplig vid denna forskning då denna bygger på en kvalitativ studie.

Vi har använt en kvalitativ forskningsmetod då frågeställningarna kräver att vi försöker förstå informanternas livsvärld. Att försöka förstå informanternas livsvärld innebär enligt Kvale och Brinkmann (2009) att vi försöker komma åt och beskriva den levda vardagsvärlden genom att erhålla nyanserade beskrivningar av olika aspekter av informanternas livsvärld.

Vi har i vår studie använt oss av både ett induktivt och deduktivt arbetssätt. Vi har utgått från teorin om exitprocesser samt teorin om sociala band i vår utformning av syfte, frågeställningar och intervjuguide. Relationen mellan teori och forskning är därmed så långt hämtad ur den deduktiva teorin. Bryman (2011) skriver att en deduktiv ansats deduceras (härleds) från en hypotes utifrån den kunskap man har inom området och de teoretiska överväganden som gjorts. Vi föredrog även att använda oss av ett induktivt arbetssätt. Från början av forskningsprocessen var vi inte klara med teorivalet vilket gjorde att valet av att tillämpa genusteori växte fram i takt med insamlandet av empiri.

Det induktiva arbetssättet är enligt Bryman resultatet av en forskningsinsats. Genom den insamlade empirin drog vi slutsatsen att genusteorin torde kunna göra studien intressant.

5.7 Val av kvalitativ metod

Vi har valt att använda oss av semistrukturerade intervjuer då de enligt Kvale och Brinkmann (2009) är särskilt lämpliga när man intresserar sig för människors syn på meningen med sina levda liv, att beskriva deras upplevelser och uppfattning om sig själva samt klargöra och utveckla deras eget perspektiv på sin livsvärld. Den kvalitativa intervjun används som ett medel för att upptäcka eller identifiera företeelser, egenskaper eller innebörder som det finns en otillfredsställande kunskap om. Den kvalitativa ansatsen kan producera innehållsrika beskrivningar av fenomen och i intervjun söks förståelsen av intervjupersonernas subjektiva upplevelser av verkligheten. Vi ville i intervjuerna få möjlighet att ställa följdfrågor som inte nödvändigtvis är knutna till en intervjuguide, varför vi valt att använda oss av semistrukturerade intervjuer. Vi eftersträvade att ge informanterna utrymme att fritt beskriva sina erfarenheter. Användning av en strukturerad intervju skulle ha begränsat den möjligheten för informanterna samt möjligheten för oss att utforska områden som under intervjuens gång eventuellt kunde framstå som intressant för studiens syfte.

För att säkra att vår insamlade empiri skulle kunna svara på våra frågeställningar använde vi oss av en intervjuguide (se bilaga 2). Den innehöll bestämda, övergripande frågor som formulerats för att täcka in de områden uppsatsens frågeställningar rör. I utformandet av intervjuguiden använde vi oss av Ebaughs teori om exitprocess samt Hirschis teori om sociala band.

5.8 Urval och avgränsning

För att besvara studiens syfte har urvalet skett bland personer med kriminell/missbrukande bakgrund. Vi använde oss således av ett vad Bryman (2011) kallar målinriktat urval för att försöka skapa överensstämmelse mellan problemformulering och urval. Vi gjorde därmed vårt urval utifrån en förhoppning om att intervjua personer som är lämpliga för forskningsfrågorna. Därmed föll det sig naturligt att tillfråga personer från KRIS Göteborg att delta i en intervju, eftersom de som är engagerade är före detta kriminella och därför har erfarenhet av att lämna en kriminell karriär. Att vi valde den organisation som är stationerad i Göteborg är för att vi bor här vilket gjorde att vi sparade tid och resurser. Vi har i vårt urval också använt oss av ett bekvämlighetsurval. Enligt Bryman är urvalsmetoden lämplig då man valt att studera en grupp av individer som kan vara svåra att komma i kontakt med i den stora populationen, vilket vi upplever att våra informanter är. Genom KRIS fick vi två kvinnliga informanter vilket vi inte ansåg tillräckligt för att besvara studiens syfte. Vi kontaktade därför Vägen ut kooperativet Karins döttrar som är stationerad i Göteborg. Ingen i kooperativet ville ge någon inter-

vju men de slussade oss vidare till Vägen ut-kooperativet Villa Karin där vi fick kontakt med två kvinnor som ville delta i studien.

De valda urvalsmetoderna anser vi varit lämpliga ur ett tidsperspektiv då de möjliga informanterna hade många andra åtaganden som gjorde dem svåra att få tag i. Om vi hade valt att strategiskt tillfråga personer hade vi förmodligen inte hunnit skriva klart uppsatsen. Det negativa med bekvämlighetsurvalet är att vi inte kunnat styra vilka personer som tillfrågats vilket gör att studiens informanter inte nödvändigtvis blir representativ för andra personer eller grupper. Vår uppfattning är dock att representativitet inte är av någon större betydelse då intervjuens mål är att göra en ingående analys och inte att kunna generalisera materialet.

Enligt Bryman (2011) är det ett vanligt dilemma inom den kvalitativa forskningen att veta hur många intervjupersoner som behövs till studien för att man ska ha nått teoretisk mättnad, att man har ett tillräckligt stort urval för att resultatet ska vara tillförlitligt. Bryman menar på att antalet styrs av bredden av studien samt hur många jämförelser man gör mellan olika grupper. Ju fler jämförelser, desto fler intervjupersoner behövs. Vi har i vår studie ett könsperspektiv varför vi valt att intervjua lika många kvinnliga som manliga informanter för att få en jämn könsfördelning. Vi valde att genomföra sammanlagt åtta intervjuer då vi ansåg att det skulle räcka för att få fram ett material som kunde besvara studiens syfte. Också tidsaspekten spelade in. Kvale och Brinkmann (2009) skriver att ett för litet antal gör det omöjligt att testa hypoteser mot olika grupper medan ett för stort antal gör det svårt att göra några mer ingående tolkningar av intervjuerna. Bryman (2011) menar på att ju mer homogent urvalet är desto färre intervjupersoner behövs. Våra informanter är homogena i det avseendet att alla haft en kriminell/missbrukande bakgrund och är engagerade i sociala företag som riktar sig till personer med denna bakgrund. Å andra sidan var detta ett aktivt val utifrån den samplingsteknik vi valt. I övrigt upplever vi att informanternas kriminella karriärer och livserfarenheter sett olika ut. Hur många informanter som behövs beror också enligt Bryman på tid, resurser samt intervjuernas längd. Vi anser att urvalet varit lämpligt utifrån studiens omfång. Vi har fått ett brett resultat som besvarar studiens syfte och ur ett tidsperspektiv hade fler intervjuer gjort att transkriberingen tagit för stort utrymme. Våra intervjuer har varat mellan 30 – 60 min.

5.9 Intervjuernas genomförande

Vi har genomfört intervjuerna tillsammans vilket vi anser har fungerat bra. Båda fick en bild av intervjuerna som vi sedan kunde diskutera. Att båda var närvarande vid alla intervjuer gjorde också att de genomfördes på liknande sätt. Vi har inte upplevt att intervjupersonerna har upplevt stress eller utsatthet av att vi har varit två, vilket skulle kunna ha hänt då det i samtalet blev en skev fördelning mellan intervjuare och intervjuperson. Att de inte upplevde detta som ett problem skulle kunna bero på att alla intervjuer skedde på platser som informanterna själva valt och var trygga i samt att stämningen var avslappnad.

Sex av åtta intervjusituationer har startat med att informanterna fått ta del av vår skriftliga information (se bilaga 1). Övriga två informanter har fått informationen presenterad muntligt. Anledningen till detta har framgått i kapitel 5.4 Etiska överväganden. Intervjusituationen har således startat med vad Kvale och Brinkmann (2009) kallar orientering, där vi definierat situationen för personen. Kvale och Brinkmann belyser vikten av att anordna intervjun på ett sådant sätt att intervjudpersonen uppmuntras till att ge synpunkter på sin livsvärld. Vi upplever att samtliga informanter talat öppet och fritt om sina erfarenheter vilket vi hoppades kunna åstadkomma genom att ta hänsyn till de aspekter Kvale och Brinkmann tar upp: att lyssna noggrant och vara intresserade samt visa respekt för vad informanten uttryckt. Författarna poängterar vidare att det direkt efter intervjun kan råda oro och en känsla av tomhet hos intervjudpersonen då hon öppnat sig utan att få något i gengäld. Vi har inte upplevt någon tryckt spänning efter intervjuerna vilket i vissa fall kan vara ett svar på att informanterna är vana vid att tala om sin bakgrund.

Under intervjuerna använde vi oss av ljudupptagning via mobiltelefon. Ljudupptagning är enligt Kvale och Brinkmann en förutsättning för att kunna skriva ut intervjuer. En av intervjuerna har skett fullständigt ostört. Övriga sju intervjuer har på något vis störts av ljud, folk som passerat rummet eller personer som tilltalat informanten under intervjun. Större delen av intervjuerna har dock skett ostört. Det är viktigt att ha i åtanke att dessa störningsmoment kan ha påverkat resultatet av intervjuerna. Enligt Kvale och Brinkmann produceras kunskapen socialt i samspelet mellan intervjuare och informanter. Störningarna kan då till olika grad påverkat detta då det kan ha stört samspelet under intervjuerna.

5.10 Bearbetning av intervjudata och analysförfarande

Kvale och Brinkmann (2009) menar att intervjun är ett levande samtal som avkontextualiseras i och med transkriberingen. Läsaren går miste om den sociala interaktionen där tonfall och kroppsligt språk är avgörande. Utskriften översätts från en muntlig diskurs till en skriftlig diskurs vilka är förenade med olika sätt att hantera språket. Att fixera intervjun i skriftlig form bygger på flertalet bedömningar och beslut. Bryman (2011) pekar på vikten av att transkriberingen sker så exakt återgivet som möjligt för att man ska kunna ta ut korrekta citat. Genom att vi har transkriberat hela intervjuerna ordagrant anser vi att de citat vi har tagit ut är korrekta. Vi har valt att redigera språket en aning vid citering av intervjudpersonerna för att undvika att någon framställs på ett oönskat sätt och för att inte ge läsaren en negativ bild av intervjudpersonerna. Detta är enligt Bryman en teknik vid bearbetning av citat som man kan använda sig av. Redigeringen har gjorts i den mån det inte skadat eller förändrat innebörden i uttalandet. Vi har försökt bibehålla den emotionella och personliga dynamiken varför kraftuttryck och dialektala formuleringar återfinns i citaten.

Vi har kodat intervjuutskriftena, vilket enligt Kvale och Brinkmann (2009) är en av de vanligaste dataanalyserna av texter. Kvale och Brinkmann menar också att kodning innebär att man binder ihop ett eller flera ord till ett textstycke för att sedan göra det lättare att sortera och hitta stycken i den utskrivna intervjun. Bryman (2011) skiljer på olika typer av kodning. Vi har använt oss av öppen kodning vilket enligt Bryman innebär att man bryter ner, studerar och jämför den insamlade empirin. Kvale och Brinkmann (2009) nämner två andra typer av kodning: begreppsstyrd och datastyrd kodning. Den förstnämnda syftar till att man innan kodning har bestämda nyckelord och den sistnämnda menar att man skapar nyckelord under tiden man går igenom materialet. Vi anser att vi använde oss av både begreppsstyrd och datastyrd kodning då vi innan kodningen hade en bild av vilka nyckelord vi skulle använda oss av då vi haft våra valda teorier och frågeställningar som utgångspunkt i intervjuerna. Enligt Bryman (2011) kan ett problem med kodning vara att man tappar kontextens betydelse då man delar upp och plockar ut textstycken från dess sammanhang. För att minska risken för detta har vi försökt att förklara sammanhanget eller situationen runt det utvalda citatet då vi presenterade och analyserade materialet.

Materialet analyseras utifrån våra valda teoretiska tolkningsramar där de olika perspektiven belyser olika aspekter av materialet. Vi har läst igenom våra intervjuer och teoretiskt reflekterat över teman av intresse utan att ha följt någon specifik analysteknik. Kvale och Brinkmann (2009) skriver att det troligtvis inte är så viktigt med specifika analysverktyg så länge man har teoretisk kunskap kring undersökningsämnet och har ställt teoretiskt genomtänkta frågor. Vår analys av materialet lutar åt de realistiska respektive kritiska hållen. Förstnämnd tolkningsmetod innebär att vi söker våra respondents synvinklar. Vår roll blir därmed iakttagande och beskrivande. Den kritiska tolkningen söker en djupare sanning bakom det informanternas uttalar vilket gör att vi blir uttolkare med uppmärksamheten riktad mot större sociala frågor.

5.11 Kritisk granskning av metoden

Frågan om reliabilitet och validitet väcker epistemologiska frågor om kunskapens objektivitet och intervjuforskningens natur. Begreppen har enligt Kvale och Brinkmann (2009) sitt ursprung i den positivistiska traditionen varför de är mer applicerbara på den kvantitativa forskningen. Bryman (2011) skriver att begreppen reliabilitet och validitet utgör viktiga kriterier för att mäta kvaliteten i kvantitativ forskning. Dock har relevansen med att applicera dessa begrepp på kvalitativ forskning diskuterats av många kvalitativt inriktade forskare där vissa menar att begreppens innebörd behöver ändras. Exempelvis verkar begreppet validitet definitionsmässigt innebära former av mätning, vilket inte är särskilt applicerbart på kvalitativ forskning varför begreppet kan bli tämligen ointressant inom denna typ av forskning. Vi ska dock göra ett försök att applicera begreppen på vår forskning på ett relevant sätt.

5.11.1 Reliabilitet

Reliabilitet åsyftar studiens konsistens och tillförlitlighet. Kvale och Brinkmann (2009) menar att ett säkerställande av studiens reliabilitet i bästa fall kan innebära att resultatet av studien kan reproduceras så att andra forskare vid andra tidpunkter kan få fram samma resultat. Detta kallar Bryman (2011) extern reliabilitet. Extern reliabilitet är enligt Bryman svårt att applicera på och uppnå i kvalitativ forskning då det är svårt att framkalla samma sociala miljö och förutsättningar två gånger.

Vad som påverkar reliabiliteten i vår studie är den semistrukturerade intervjumetoden. Följdfrågor som uppkommit under samtalets gång har inte alltid varit lika för alla informanter. Detta är enligt Kvale och Brinkmann (2009) också en styrka med intervjumetoden då man med kvalitativa studier vill spegla unika upplevelser. Denna studie söker dock nå hög reliabilitet och för att närma oss detta har vi spelat in intervjuerna för att undvika minnesfel. Den som transkriberat intervjuerna gjorde detta direkt efter deras genomförande vilket bidragit till att tidsrymden inte förändrat tolkningen av det inspelade materialet. Kort efter intervjun bar man med sig de sociala och emotionella aspekterna av intervjusituationen vilket vi ansåg viktigt att ta tillvara på under transkriberingen. För att söka uppnå en kvantifierad reliabilitetskontroll hade vi kunnat transkribera intervjuerna var för sig för att sedan jämföra med varandra. Detta har vi dock bedömt skulle bli för tidskrävande varför vi valt bort detta. Vi har även försökt vara så medvetna som möjligt vad gäller ledande frågor, som när de inte är en medveten del av intervjutekniken, enligt Kvale och Brinkmann ouppsåttligt kan inverka på svaren.

Bryman (2011) påpekar att intervjuaren bör vara medveten om hur man påverkar informanten och därmed utfallet av empirin. Egna värderingar är en faktor som kan påverka empiri och resultat då de speglar personliga åsikter och känslor. Tid har därför lagts på att reflektera över egna värderingar och deras betydelse vilka vi försökt inte skulle påverka analysen i för stor utsträckning. Däremot påpekar Bryman att forskaren alltid på ett eller annat sätt kommer att påverka material och resultat då en objektiv ställning är omöjlig att inta. Vi har i så stor utsträckning som möjligt försökt att vara medvetna om vår subjektiva roll, vilket också visar på vår hermeneutiska riktning i studien. Enligt den hermeneutiska traditionen kan vi inte göra anspråk på att känna till verkligheten, utan vi tolkar den med hjälp av vår förförståelse. Enligt Magdalene Thomassen (2007) betraktas förförståelsen inom hermeneutiken som grunden man står på när man tolkar, där den egna förförståelsen påverkar hur jag ser på en annan. Det viktigaste är att vara medveten om den egna förförståelsen vilket vi har försökt göra genom att ha ett öppet och ifrågasättande förhållningssätt till vår egen och även i viss mån varandras.

Vi upplevde under intervjuerna att de kvinnliga informanterna var mer stängda, koncisa och mindre benägna att prata om personliga erfarenheter än männen, i frågor om kön och genus. Vi tror att detta skulle kunna ha att göra med att de som kvinnor inte vill "tappa ansiktet" inför andra kvinnor. Den rimligaste förklaringen tror vi trots allt är att vissa ämnen kan vara känsliga. Vi tror även att vi i egenskap av att vara kvinnor kan ha påverkat de manliga informanternas svar. En möjlig tes skulle kunna vara att de upp-

levde förväntningar att svara ”rätt” eller att de inte vågade svara helt ärligt, för att inte vi skulle känna oss förolämpade. Vår upplevelse är trots allt att männen var frispråkiga och att betydelsen av vårt kön därför påverkat intervjuerna minimalt. Vi tror dock att den man är alltid påverkar mötet även om man själv inte upplever det.

5.11.2 Validitet

Validitet syftar till om studien och den metod man använder sig av undersöker det man påstår att man ska undersöka. Därför är det enligt Kvale och Brinkmann (2009) viktigt att validering är något som pågår under hela forskningsprocessen och inte tillhör ett visst stadium i forskningen. Detta för att ständigt kontrollera forskningsresultatens trovärdighet, rimlighet och tillförlitlighet. Vi har därför ständigt gått tillbaka till studiens syfte och frågeställningar för att hålla studien ämnesnära.

Bryman (2011) skiljer mellan intern och extern validitet. Intern validitet innebär att överensstämmelsen mellan observationer och utvecklandet av teoretiska idéer är god. Den interna validiteten avser med andra ord giltigheten av de påståenden vi gör i studien och huruvida dessa är välgrundade. Vi har genom vår kvalitativa ansats fått djupgående kunskap om det vi valt att undersöka. Vår delaktighet och närvaro hos intervjupersonerna som skett under respektive intervju har gjort det möjligt att säkerställa en hög grad av kongruens mellan begrepp och intervjuer. Den interna validiteten hade enligt Bryman ökat om vi valt att göra en etnografisk studie eftersom delaktigheten och närvaron blivit längre och därmed ökat överensstämmelsen mellan observation och teoretiska idéer. Vår bedömning är att en sådan form av studie inte hade varit möjlig då vi måste följa personer som lämnar kriminaliteten under en längre period. Tidsintervallet hade därmed blivit för kort.

Validitet är enligt Kvale och Brinkmann (2009) inte enbart en fråga om begreppsbyggnad och redogörelse för valda metoder. Forskarens person vad avser den moraliska integriteten är avgörande för bedömningen av den producerade kunskapen och hållbarheten i de etiska beslut som fattas under forskningens gång. Vi har varit engagerade i forskningsfrågorna och insatta i etiska riktlinjer vilket enligt Kvale och Brinkmann bidrar till att fatta adekvata etiska beslut. I slutändan är det dock enligt författarna forskarnas integritet som är avgörande och vi anser oss varit rättrådiga under forskningsprocessen.

Vi har haft som mål att ständigt kontrollera, ifrågasätta och teoretiskt tolka våra resultat vilket enligt Kvale och Brinkmann är nödvändigt för att hålla en hög validitet. Vi har således försökt göra en extern validering av studien under hela forskningsprocessens gång. Den externa validiteten är bl.a. beroende av hur logiskt härledningen sker från teori till forskningsfrågor. Vi anser att de teorier vi valt är användbara utifrån våra frågeställningar då de berör de teman vi valt att fokusera på och har använts i tidigare forskning inom samma område. Teorin om exitprocesser och teorin om sociala band är oss veterligen erkända och etablerade inom kriminologin vilket gör att vi anser att dessa te-

orier är väl lämpade för vår undersökning. Användningen av genusteori anser vi lämpad utifrån studiens syfte.

Validering mäts också utifrån tillförlitligheten till informanternas berättelser och kvaliteten på intervjuerna. Vi har inte haft anledning att ifrågasätta respondenternas utsagor vilket vi ur etisk mening heller inte anser ha varit passande. Vi har dock försökt använda oss av en undersökande intervjueteknik där vi under intervjun försökt klargöra och vidga innebörden av informantens uttalanden samt presenterat våra tolkningar av det som sagts. Detta har gett denne utrymme att bekräfta eller bestrida påståendet. På detta sätt blir informantens uttalanden mer tillförlitliga utifrån att kunskapen görs så objektiv som möjligt.

Vad som är en valid utskrift av intervjudata handlar om valet av språklig stil för utskriften. Det finns ingen sann objektiv omvandling från muntlig till skriftlig form vilket gör valet av språkstil svår. Vi har i enlighet med Kvale och Brinkmann (2009) försökt att transkribera intervjuerna på ett sådant sätt som är lämpligt utifrån vårt syfte med studien. Vi har valt bort ordagranna återgivningar som inkluderar pauser, upprepningar och tonlägen eftersom vi inte valt att göra en språklig analys.

5.11.3 Generaliserbarhet

Frågan om generaliserbarhet är enligt Kvale och Brinkmann (2009) något som alltid bör ställas i intervjustudier då den vetenskapliga kunskapen har anspråk på generalisering. En invändning mot detta är att man ofta har använt sig av för få informanter i en kvalitativ studie för att kunna generalisera, vilket även är applicerbart på vår studie. En fråga som enligt Kvale och Brinkmann ofta brukar ställas är: varför ska man generalisera? Det finns krav på att samhällsvetenskapen ska kunna producera generaliserbar kunskap då det finns antaganden om att vetenskaplig kunskap ska vara giltig för alla platser och tider samt för alla människor. Huruvida det är av vikt att kunna generalisera vår studies resultat till andra personer som genomgått en exit från ett kriminellt liv är en epistemologisk fråga som baseras på olika kontrasterande forskningsinriktningar som innehar olika uppfattningar om vad som utgör godtagbar kunskap. Eftersom vi i vår studie hämtar vår vetenskapssyn från den hermeneutiska traditionen lägger vi ingen tyngd på huruvida vårt resultat är generaliserbart. Däremot var vi intresserade av att få informanter som är olika, exempelvis både kvinnor och män, bakgrund osv., utifrån att det intressanta i kvalitativ forskning är att få en heltäckande men inte nödvändigtvis generaliserbar bild.

6. Resultat och analys

I detta kapitel presenteras till att börja med våra informanter för att ge en levande bild av vilka personer som medverkat i studien. Samtliga namn som nämns är fingerade. Resultatet kommer att presenteras genom citat och i löpande text och tolkning och analys kommer att ske i samband med detta. Vi presenterar och analyserar intervjumaterialet genom att besvara en av uppsatsens frågeställningar i taget.

6.1 Inledning - presentation av informanterna

Karin – 57-årig kvinna som för ca 8 år sedan valde att lämna ett liv som i 35 år präglats av narkotikamissbruk och kriminalitet bakom sig, för att ta steget till ett drogfritt och hederligt liv. Hennes resa har varit snårig och kantats av både törnen och rosor. Karin är idag anställd på KRIS Göteborg och lever ett stabilt och trivsamt liv. Hon är en stor inspirationskälla till framförallt kvinnor som befinner sig i en liknande situation genom att dela med sig av sina erfarenheter.

Pernilla – 47-årig kvinna med tre vuxna barn som dömdes för första gången för ca 3 år sedan för narkotikabrott. Hon avtjänar de sista månaderna i fotboja och sysselsätter sig idag med att engagera sig i KRIS verksamhet. Pernillas kriminella karriär startade för 15 år sedan och hennes väg tillbaka har just tagit sin början. Pernilla har dolt sitt bruk av narkotika för sin omgivning och har under denna tid också förvärvsarbetat.

Ulla – 55-årig kvinna som har levt 35 år i missbruk och kriminalitet då hon större delen av tiden även sålt droger. Ulla har ett antal fängelsestraff bakom sig där det senaste blev avgörande för hennes framtid. Ulla har idag varit drogfri i ca 5 år med hjälp av Vägen ut-kooperativet. Ulla förvärvsarbetar numera.

Marie – 48-årig kvinna med två vuxna barn och särbo. Hennes liv har kantats av missbruk och kriminalitet. De sista åren då hon befann sig i missbruk började hon både använda och sälja amfetamin vilket resulterade i att hennes kriminella karriär eskalerade. Marie förvärvsarbetar idag och har med hjälp av Vägen ut-kooperativet varit drogfri i ca 2 år.

Emanuel – 25-årig ung man som anträdde den kriminella banan vid 12 års ålder. De senaste 7 åren har enligt honom själv bestått av ett flängigt liv med droger och kriminalitet som starka inslag. Emanuel bestämde sig, vid tid för intervjun, för ca 3 månader sedan att bryta den kriminella karriären för att inleda ett hederligt liv. KRIS beskrivs av honom själv som ett stort stöd på sin väg tillbaka.

Robert – 46-årig fyrbarnspappa vars liv sedan 12 års ålder präglats av kriminalitet och i viss mån också droger. Hans liv som gängmedlem har varit hektiskt och har ”gått i 200 km/h”, som han själv beskriver det. Robert bestämde sig slutgiltigt för att lämna det kriminella livet för 4 år sedan. Robert lever idag ett stillsamt liv.

Jörgen – 53-årig man med familj och barn. Han har de senaste 25 åren levt en kriminell livsstil med droger som inslag i vardagen. Han har suttit på anstalt flertalet gånger och avtjänar idag ett 3 år långt straff, varav de sista månaderna sker på behandlingshem. Jörgen är på KRIS några timmar om dagen och hans vilja och önskan är att inte återuppta den kriminella karriären när han blir fri.

Thomas – 44-årig man som är gift och har barn. Kriminaliteten upptog hans liv i ca 20 år där vålds- och narkotikabrott varit de framträdande brotten. Efter att ha avtjänat sitt sista straff 2003 bestämde han sig för att bryta den kriminella livsstilen och satsa på sin familj. Han är starkt engagerad i KRIS och delar idag sina erfarenheter för att sprida kunskap och inspiration.

6.2 Resultat och analys av intervjumaterialet

Vi har valt att dela upp frågeställningarna i två teman. Syftet är att tydliggöra för läsaren att köns- och genusperspektiven inte är genomgående i uppsatsen utan behandlas i en separat del i resultat och analys.

Det första temat

Frågeställningarna 1 och 2 analyseras utifrån teorin om exitprocesser och teorin om sociala band. Här delas inte materialet upp avseende kön. Under frågeställning ett presenteras svaren från intervjuguidens första och andra fråga. Under frågeställning två presenteras svaren från intervjuguidens frågor tre till och med tio.

Det andra temat

Frågeställning 3 besvaras ur ett köns- respektive genusperspektiv. Under frågeställning tre kommer vi att undersöka intervjudpersonernas svar på intervjuguidens frågor ett till och med tolv.

Tema 1

6.2.1 Hur kom det sig att informanterna bestämde sig för att bryta med sin tidigare kriminella livsstil och hur har processen sett ut?

Tidigare försök att bryta med kriminalitet/missbruk

Gemensamt för nästan alla våra informanter är att de uppger att de inte tidigare gjort något seriöst försök eller försök alls att ta sig ur kriminaliteten/missbruket. Endast en person uppgav att han lyckats bryta med kriminaliteten en period, för att sedan falla tillbaka.

Jag gjorde ett försök 2003... gjorde jag ett försök i 2 ½ år då /.../ Men det höll inte, det blev tråkigt tyckte jag då. Så fortsatte jag fram till 2008 men då bestämde jag mig att nu får det vara bra... Man har väl gjort halvdana försök genom livet att lägga av. Men det har ändå vart det här att det fanns mer saker att prova på. Nyfikenheten och... Man har aldrig vart nöjd med de pengarna man har haft utan man vill bara ha mer. – Robert

Enligt Ebaugh (1988) föregås ett uppbrott av en period av tvivel och sökande efter alternativ. Roberts försök kan tolkas som ett sätt att testa på det alternativa livet med dess roller och normativa förväntningar. Ebaugh menar att socialt stöd är av stor vikt under denna tid vilket vederbörande uppger att han inte hade. Detta skulle kunna vara en bidragande faktor till att han föll tillbaka. Ebaugh menar att en vändpunkt kan ske när personen fått nog av sin aktuella situation, vilket kan tolkas omvänt som att personen ifråga inte kände sig färdig med sin gamla livsstil och därför valde att gå tillbaka till den. Detta nämner även intervjupersonen i ovanstående citat. Den fjärde fasen i teorin om exitprocesser är *marginalsituationen* där känsligheten och risken för återfall är som störst. I fasen befinner sig individen i ett tomrum mellan två olika livsstilar där ensamhet, vilsenhet och rädsla är centrala känslor. Risken för återfall är påtaglig och personen är i stort behov av stöd. Robert hade under denna period få sociala kontakter vilket säkerligen påverkade hans känsla av tillhörighet som i sin tur ger upphov till känsla av ensamhet och vilsenhet i att inte speglas som en ny person där en ny identitet kan skapas. Robert nämner inte i intervjun att han byggde upp någonting nytt under denna period utan vi tolkar det snarare som att han valde att isolera sig genom fritidsaktiviteter för att kunna bryta med det kriminella livet. Vi drar slutsatsen att han vid den tidpunkten inte hade tillräckliga verktyg för att klara av att fullt ut bryta med den kriminella livsstilen. Hirschi (1969) belyser delaktighet i samhället som ett viktigt element för att inte begå kriminella handlingar. Robert fyllde under sina två försöks-år sitt liv med fritidsaktiviteter. Övriga delar som Hirschi nämner är av betydelse motsvarades inte vilket kan ha bidragit till hans återfall i brott. De olika komponenterna samverkar enligt Hirschi med varandra vilket gör att innehavande av enbart en komponent gör individen mer sårbar för återfall.

Vändpunkter

Bearbetad vändpunkt

En annan informants avhopp tog lång tid att bearbeta med flera tidigare korta försök att sluta missbruka. Informanten uppger ingen specifik händelse som avgörande utan anger flera samverkande faktorer till varför beslutet kom.

Min familj och mina barn... det började bli mer och mer uppenbart att de fick mina konsekvenser. /.../ Det gick upp för mig det sociala arvet som jag lämnade efter mig. /.../ Och när drogfriheten också var där då gick det inte att... ja, jag kunde inte rättfärdiga mina beslut längre. Jag kunde inte rättfärdiga mitt sätt att leva.

– Thomas

Vi kan utläsa flera samverkande förhållanden till uppbrottet. Informantens barn började ta efter hans beteende vilket väckte oro över barnens framtid. Hans nära familj ville inte längre ha kontakt med honom och i samma veva hamnade han på anstalt. På anstalten var han drogfri vilket gjorde att han inte längre kunde fly från verkligheten. Med nyktra ögon kunde Thomas se klarare på sin situation. Han fick även en samtalskontakt under anstaltsvistelsen vilket hjälpte honom att reflektera över sitt liv. Under vistelsen kom Thomas fram till att han ville bryta med sin kriminella livsstil. Vi kan se en rad av negativa händelser som följer av varandra vilket så småningom leder fram till beslutet. Ebaugh menar att personer som är medvetna om sina beslut oftast har en längre uppbrottsprocess där övervägandet av för- och nackdelar sker genomtänkt, vilket vi kan se i Thomas fall.

Plötslig vändpunkt

Vi kan med övriga informanter se ett mönster där deras vändpunkt kom hastigt och utan varken någon längre process eller tidigare ”misslyckade” försök att lämna. Inte heller har informanterna varit med om positiva händelser som påverkat beslutet. Emanuel berättar om att han och en vän tagit sprit och droger och sedan omhändertagits av polisen enligt Lagen om omhändertagande av berusade personer m.m. (LOB) som också misstänker de för ett allvarligt brott. Han beskriver sina tankegångar under vistelsen på häktet:

Och nu är det verkligen allvarligt också... Har någon kolat? Vad har hänt liksom? Är det här värt det liksom? Så då tänkte jag nä, jag skiter i det här nu. Nu får det räcka. Jag tänkte bara nu har jag fuckat upp ordentligt liksom... Det funkar inte att vara så här. /.../ Det var den [händelsen] som gjorde att jag inte orkade med det längre va. Jag ville lägga det där åt sidan. Lägga hatten på hyllan änna.

– Emanuel

Ebaugh (1988) menar att vändpunkten kan vara av positivt eller negativt slag vilket i Emanuels fall är av det senare. Blomqvists (2004) studie visar på att händelser som framkallar krisupplevelser eller starka känslor i form av t ex rädsla eller förnedring kan

framkalla en vändpunkt. Vår tolkning av Emanuels berättelse är att han denna gång blev riktigt skrämmd av det som inträffat vilket väckte ifrågasättande tankar kring det liv han levde vilket i sin tur ledde till att han i häktet bestämde sig för att bryta med kriminaliteten.

Nä, jag har inte gjort det, faktiskt inte, utan det var det här sista straffet som fick mig att få mig att besluta mig. Jag har väl alltid haft en tanke på att jag inte ska knarka hela mitt liv, det har jag haft, att jag någon gång ska lägga av. Men jag har ju skjutit upp det beslutet till framtiden någon gång. Så jag har aldrig försökt sluta förut och misslyckats och fått återfall, har jag inte gjort. – Ulla

Ullas uttalande sammanfattar det som den stora majoriteten av informanterna uttrycker. Deras beslut att bryta med missbruk och kriminalitet kom plötsligt och utan bearbetning av beslutet. Personer som inte övervägt uppbrottet särskilt noga begår enligt Ebaugh (1988) ofta ett hastigt uppbrott, liksom vår studie visar. Däremot uttrycker flera av dem, liksom Ulla, att tanken på att bryta slagit dem tidigare men att det skjutits på framtiden. Karin säger *"jag har aldrig i hela mitt liv tänkt på att sluta utan mer korta stunder så har väl tanken dykt upp, men den har försvunnit väldigt fort igen."* Enligt teorin om exitprocesser föregås vändpunkten av två faser: *första tvivlet* och *sökande efter alternativ*. Hedin och Månsson (1998) kom i sin forskning fram till att fas ett och två gled in i varandra och var svåra att urskilja. Genom denna grupp av informanter kan vi trots att deras upplevelser av att uppbrottet inte föregicks av någon större bearbetning, urskilja liknande faktorer som bidragit till uppbrottet som de informanter som tidigare försökt att bryta. Vi tolkar deras uttalanden som att de inte reflekterat över tidigare tvivel och tankar om att bryta som ett sätt att bearbeta uppbrottet. Ebaughs (1988) andra fas består av ett jämförande av för- och nackdelar vilket våra intervjupersoner kan tänkas ge uttryck för. Även om de själva upplever att uppbrottet kom hastigt innebär deras uttalanden om att de inte orkar eller blivit trötta på sin livsstil, att de övervägt en annan livsstil som är lugnare. Vi ser det som att de kan tänkas ha genomgått de faser som Ebaugh kallar *första tvivlet* och *sökande efter alternativ* utan att för den skull aktivt ha sett det som ett steg i sin egen exitprocess.

Faktorer som bidrog till/påverkade uppbrottet

Plus att det är inget skoj. Vadå det här har jag gjort tio gånger innan, varför ska jag göra det en gång till ungefär va. Så det var lite tristessen i det. Det gav mig inget plus att man kan vara pappa till de flesta som håller på nu. Jag börjar bli lite för gammal för det. Men barnen i första hand. Jag har inte träffat mina barn speciellt mycket. – Robert

Ålder och bristande lust

Alla informanter, förutom Emanuel som är 25 år, nämnde åldern som en faktor till att de slutade vilket också Ebaugh (1988) tar upp i sin teori som en anledning till uppbrott. I samtliga fall berördes åldern utifrån att de inte orkade längre, att livet som miss-

brukare/kriminell varit hårt och att de nu ville få ett lugnare liv. Emanuel berör dock också området utan att nämna åldern specifikt, genom att tala om det kriminella livet som påfrestande, stressande och många gånger tragiskt. Han nämner vänner som tvingas bära skottsäkra västar i rädsla för sina liv, vänner som befinner sig i tungt missbruk eller som dött i överdoser. Samtliga menar således att de tröttnat på missbruk och kriminalitet. En del av att de ledsnat på livsstilen har att göra med att de upplever att de missat mycket som andra fått uppleva. Informanterna åsyftar det som ”vanliga” hederliga personer fått uppleva av att t ex resa och leva ett vanligt Svensson liv. En informant beskriver sig själv som Bambi på hal is där hon trevande försöker lära sig saker som unga människor lär sig. En annan informant har insett att hon under hela sin missbruksperiod varit känslomässigt frånvarande och ”missat” sig själv och sin omgivning. Även Hedin och Månsson (1998) fick i sin forskning fram att en del kvinnor upplevde att de gått miste om mycket och att de saknade vardagsupplevelser.

Närmaste nätverket

Blomqvists (2004) forskning visar att stöd ifrån det omgivande nätverket är av vikt för att på sikt lyckas bryta med ett missbruk. Liksom Robert nämner i citatet ovan har barnen, för de informanter som är föräldrar, fungerat som en del i motivationen till att bryta. Även i de fall där föräldrarna förlorat kontakten med barnen har längtan att återfå kontakten fungerat som en drivkraft. Emanuel talar om sina föräldrar som en central del i att han lyckats lämna kriminaliteten där han bl.a. säger att hans mamma, enligt honom själv, bokstavligen släpade honom till KRIS lokaler. Således har det nära nätverket haft betydelse för beslutet. Hedin och Månsson (1998) kom i sin forskning fram till att de kvinnor som behållit kontakten med sitt nära nätverk hade större chans att klara av att bryta med prostitutionen. Vår forskning visar på att det nära nätverket fungerat som en motivation till att återuppta och bygga upp kontakten med nära och kära.

Tvång eller frivillighet

Ebaugh (1988) lyfter fram faktorer som inverkar på exitprocessen. Om uppbrottet sker tvångsmässigt eller frivilligt är av betydelse för motivationen och ambitionen. Ett frivilligt uppbrott kräver stark motivation medan ett tvång kan tvinga fram ambitionen att sluta.

Det är ju inte alltid en nackdel att åka fast, hur dumt det än låter men. Jamen det blev en ändring, en vändning i livet. /.../ Sen hade jag ju inget val. Men det var samtidigt väldigt skönt /.../ För när polisen kom hem så sa jag faktiskt ”äntligen nu är det slut”. – Pernilla

Pernillas citat är ett tydligt exempel på hur en tvångsmässig åtgärd som t ex fängelse kan skapa förutsättningar för en vändning. Specifikt häkte och fängelse har framträtt som faktorer som i olika mån haft en inverkan på deras processer. Karins hus brann ner och parallellt med detta blev hon häktad och bestämde sig då för att bryta eftersom hon inte hade något att komma tillbaka till. Emanuel bestämde sig i häktet för att bryta då han

insåg brottets karaktär och fick tid att reflektera över det. Marie beslutade sig för att lämna kriminalitet/missbruk då hennes man blev häktad. Ullas och Jörgens beslut kom i samband med fängelsestraff med möjlighet till behandling. Alla dessa historier involverar på ett eller annat sätt ett frihetsberövande även om informanterna i samtliga fall inte uppger frihetsberövandet i sig som orsaken till att de valde att bryta. Med andra ord har tvånget, liksom Ebaugh hävdar, varit av betydelse för motivationen och ambitionen att avsluta den kriminella karriären. Laub och Sampsons (2011) studie visar att fängelsestraff kan ha en positiv inverkan på det kriminella beteendet. Vi tolkar dock informanternas uppgifter som att det är inte institutionsvården i sig som påverkat deras motivation. Snarare har känslan av att vara fråntagen sin frihet och att få tid att reflektera parallellt med att man tvingas till drogfrihet, som i sig tvingar en till ”verkligheten”, varit avgörande. Två informanter uppger dock att möjligheten till behandling i samband med fängelsestraffet hjälpte de att bryta med kriminalitet/missbruk. Några informanter kom även på fängelset i kontakt med KRIS genom deras besök på anstalten vilket kan ha varit tankeväckande. Den informant som har elektronisk övervakning via fotboja kom på anstalten i kontakt med KRIS som hon uppger verkat inspirerande. Hon sysselsätter sig nu under sin utslussning med att engagera sig i organisationen.

Ett eller flera uppbrott

Ebaugh (1988) pekar på att exitprocessen påverkas av om den enskilde genomgår flera uppbrott inom det huvudsakliga uppbrottet, t ex att flytta till en annan stad och att bryta med vänner.

Så jag bröt med allting... Jag bröt med min, eller min familj hade redan brutit med mig, men jag bröt med alla vänner och allting sådant i missbruket då och så flyttade jag dit ut...Jag fattade nånstans att jag skulle aldrig kunna komma loss va. /.../ Så då tog jag det beslutet att bara komma loss från kommunen liksom så skulle det få bära eller brista på något vis kände jag - Marie

Samtliga informanter har sysslat med både kriminalitet och droger vilket innebär att det huvudsakliga problemet har bestått av två huvudsakliga problem. Det har således varit ett dubbelt uppbrott. Därtill har alla informanter brutit med sina kriminella vänner på ett eller annat sätt. Tre av informanterna flyttade i och med sitt uppbrott, där Karin upplevde ett tvång att flytta utifrån hur oflexibla institutionerna varit. De andra flyttade av fri vilja för att komma bort ifrån det liv som de beslutat sig för att lämna. Uppbrottet från det kriminella livet har med andra ord bestått av multipla uppbrott från saker som kan ses som grunden i en människas liv. Att avsluta en kriminell karriär är därför svårare och mer komplicerad än vad vi tror att man vanligtvis föreställer sig, vilket även Ebaugh bekräftar. Informanterna poängterar att även om uppbrotten varit krävande, varit en nödvändighet. De flertal uppbrotten från centrala livsroller tror vi kan innebära att uppbrottet blir mer bestående ur avseendet att man ”rensar bort” eller helt frigör sig från sitt gamla liv. Det tomma bladet kan därmed fyllas av nya konstruktiva aktiviteter och

vänner. Hirschis (1969) forskning visar på att detta är centralt för att inte återfalla i brott vilket också vår forskning tyder på.

Sammanfattning

Två av informanterna uppger att de har gjort seriösa försök att bryta med kriminalitet varav en av dem haft ett längre uppehåll. Resten av informanterna uppger att de tidigare inte försökt att sluta utan att vändpunkten kommit plötsligt. Vändpunkten föregicks där- emot oftast av flera samverkande faktorer som sedan följdes av en större händelse som fungerade som vändpunkt. Händelsen bestod i de flesta fall av häktning eller fängelse- straff vilket hade betydelse för deras motivation att bryta. Informanternas uppbrott har egentligen bestått av flera uppbrott från förhållanden som varit av betydelse för deras identitet.

6.2.2 Hur ser stöd respektive svårigheter ut under processen?

Nätverkets betydelse

Vänner

Ebaugh (1988) lyfter fram nätverkets betydelse som ett viktigt stöd under hela exitpro- cessen.

Och jag insåg 35 år gammal att jag har inga vänner i mitt liv, jag har inga männi- skor som bryr sig om vem Thomas är. /.../ I slutändan så sitter man där inlåst för sig själv och de som hör av sig är de du skadar mest. Det är din familj som hör av sig, ringer eller skickar brev. /.../ Så det har jag skapat också, vänskapsrelationer idag och det gjorde jag tidigt. – Thomas

Av citatet kan vi se att informanten saknat ett stöttande nätverk av vänner. Detta är ge- mensamt för nästan alla intervjupersoner. De vänner man haft inom missbruket och kriminaliteten har inte varit några riktiga vänner eller så har man valt att bryta kontakten på grund av att man inte kunnat ha kvar vännerna när man ska bygga ett nytt liv. Tho- mas nämner i citatet att han tidigt byggde upp ett nytt nätverk av vänner vilket han främst gjorde genom KRIS och självhjälpsgrupper. Alla informanter uppger att deras nya vänner företrädesvis finns inom KRIS respektive Villa vägen ut vilket pekar på or- ganisationernas stora betydelse för att de på sikt ska klara av att bygga upp ett nytt liv. Ebaugh menar att nätverket är en central del i att bygga broar till den nya livsstilen. Vår forskning stödjer Ebaughs tes om vikten av nätverkets stöd. Informanterna uttrycker att i synnerhet familjen haft betydelse för deras vägar ut till en början. Fortsättningsvis un- der processens gång har också nya vänner fungerat stödjande.

Många man har pratat med [på anstalten] har inte haft någonting på utsidan. Inga barn som bryr sig, inga föräldrar som bryr sig, inga drogfria vänner. Jag menar då blir det mycket tuffare att komma ut /.../ Jag kan förstå de som trillar tillbaka när man inte har någonting. Jag menar... Man måste ha det där stödet vid sidan om också. – Pernilla

Jag har fått mycket bättre kontakt med min mor, och min farsa han är stolt över mig för en gångs skull... Det har han nog aldrig vart innan ännu. /.../ Familjen får jag ju bäst respons ifrån om man säger så. De är ju överlyckliga. Det känns gott. Det värmer. – Emanuel

Barn och familj

Familjen har som ovan nämnt blivit en viktig stödresurs framförallt i början av processen då de saknat äkta vänner i det kriminella livet. Familjen har visat sin stöttning bl.a. genom att förlåta överträdelser och rent praktiskt genom att t ex erbjuda boende. Även Hedins och Månssons (1998) forskning visar på den praktiska hjälpen från familjen. I de flesta fall har kriminaliteten i vår studie tärt hårt på relationen till familjen. Vissa har utnyttjat eller lånat pengar av sina anhöriga utan att betala tillbaka, brutit löften gång på gång, varit borta långa perioder och på andra sätt frånsagt sig sitt ansvar. Trots detta har familjen i de flesta fall ställt upp och stöttat från första stund.

Mina barn har ju alltid... Barn ger ju nästan alltid villkorslös kärlek så va. Det spelar ingen roll vad barnen blir utsatta för egentligen så finns den där, så barnen har alltid funnits där och så... - Thomas

Ju närmare man står de personer som är betydelsefulla i sitt liv desto mindre är risken enligt Hirschi (1969) att återfalla i brott. Barnens öppenhet kan således ses som ett viktigt förhållande till att ovanstående citerad informant lyckats och lyckas bibehålla ett hederligt liv. I relationen till familjen innefattas också i teorin om sociala band hur väl man är benägen att ta till sig personernas uppfattningar och känslor. Informanterna med god kontakt till betydelsefulla personer har med andra ord större benägenhet att relatera till motpartens känslor och därmed lättare att avstå avvikande beteende. Laub och Sampson (2011) fick i sin forskning fram att det nära nätverket har en informell övervakande roll som minskar de kriminella handlingarna. Flera av informanterna uppger att de inte vill såra och svika sina anhöriga mer, vilket gör att familjen får en övervakande roll ur den synpunkten att informanterna får press på sig att hålla sig borta från kriminella handlingar.

Ebaugh (1988) talar genomgående i teorin om vikten av nätverkets stöd i exitprocessen. Särskilt viktigt blir nätverket i den fas Ebaugh kallar *marginalsituationen*, fasen efter *vändpunkten*. I intervjuerna har det framgått att samtliga fått stöd av sitt nätverk eller delar av nätverket vilket enligt teorin om exitprocesser bör ha inverkat positivt på deras väg tillbaka.

Stödet i organisationerna

Samtliga informanter upplever KRIS respektive Villa Vägen ut som viktiga grundpelare till att de står där de står idag. I Hedin och Månssons (1998) forskning framkom prostitutionsgrupperna som viktiga i uppbrottet. Kvinnorna hittade likasinnade och ett stöd i dessa kvinnor som varit i samma situation. Prostitutionsgrupperna kan således ha haft en ungefärlig likhet och funktion som KRIS och Vägen ut kooperativet haft för våra informanter. I Blomqvists (2004) studie framkom det också att det i processen att lämna missbruket är viktigt med engagemang från personer man litar på, ett trovärdigt budskap, en trygg och drogfri miljö samt att man har fått den hjälp man behövt utifrån sina egna villkor och att man har blivit bemött med respekt. Organisationerna har hjälpt informanterna genom att exempelvis erbjuda sysselsättning, gemenskap och i vissa fall förvärvsarbete. Informanterna berättar att organisationerna gett de något konstruktivt att fylla dagarna med och många från KRIS berättar att vänskapen som finns där påminner om en familj. Organisationerna är därmed centrala i uppbrottsprocessen i flera avseenden. Uppbyggnad av nya vänskapsrelationer och sysselsättning vilket motsvarar tre av Hirschis ledord: anknytning, deltagande och åtagande.

Jag kanske har för mycket att förlora liksom. Jag har änna byggt upp mig här. Jag har lyckats klättra upp för stegen bra... Och så är jag IT-ansvarig och håller på med någonting som jag velat hela livet. /.../ Det vill jag inte tappa. Jag har fått eget kontor, jag har aldrig haft ett kontor i hela mitt liv. /.../ Sen har jag mycket bra vänner här också som man kan ringa dygnet runt och sådär. Det är mycket det som... håller mig tillbaka. – Emanuel

Emanuel är inte ensam om att prata i termer om att han har mycket att förlora om han skulle gå tillbaka till kriminaliteten. Kanske för mycket att förlora för att göra det. Emanuel, som nyligen valt att bryta med kriminaliteten, berättar under intervjun att han haft ett återfall i droger för några veckor sedan. Fasen som han befinner sig i präglas av sårbarhet vilket gör att återfall är vanligt under denna period. Emanuel hade innan återfallet börjat bygga broar till den nya livsstilen framförallt genom kontakten med KRIS vilket enligt Ebaugh borde ha gjort återhämtningen enklare. Detta kommer till uttryck genom att han snabbt väljer att gå tillbaka till KRIS där han byggt upp ett nätverk och fått arbetsuppgifter. Enligt teorin om sociala band förhindrar informanternas deltagande i organisationerna för det första deras tidsmässiga utrymme att begå brott och annat avvikande beteende. För det andra riskerar de för mycket genom att gå tillbaka till en kriminell livsstil eftersom de värderar sina åtaganden. Deras investeringar vad gäller tid och ansträngning för att nå dit de står idag har gett de ett socialt kapital som de riskerar att gå miste om genom avvikelse. Deras handlingar formar därför deras liv till att bli mer konformt. Detta kan vi även utläsa ur Pernillas och Maries erfarenheter. Båda informanterna förvärvsarbetade och försörjde sina barn helt eller delvis under den tid de missbrukade narkotika respektive alkohol. Av deras erfarenheter går att utläsa att detta höll de tillbaka från att ta steget över gränsen eftersom de hade ansvar över annat. Deras

anknytning till sina barn kan tänkas ha hållit de tillbaka samt att de hade kunnat riskera sina arbeten.

De sociala företagens betydelse för känslan av delaktighet i samhället

Genom deras deltagande i KRIS respektive Vägen ut kooperativet minskar också känslan av utanförskap då deras aktiviteter är konstruktiva och inom samhällets normer för vad som är en socialt accepterad aktivitet.

Så jag skapade en ny identitet som jag är idag och så använder jag min gamla identitet som arbetsredskap /.../. Idag är jag ju stolt över att vara en del av samhället och jag är politiskt aktiv och så där då va. Har starka åsikter om kriminalvården och socialtjänsten och hur man jobbar med ungdomar. /.../ Idag känner jag att jag är ytterst delaktig i samhället.- Thomas

Thomas säger att han när han kom till KRIS inte vågade svara i telefon. Nu är han starkt engagerad i organisationen med mycket ansvar. Thomas utveckling visar på att han genom KRIS fått växa som person och in i en ny identitet. Vi får under alla intervjuer bilden av att de två organisationerna har hjälpt informanterna att socialiseras in i samhället. En informant säger att han härmade de personer han mötte i KRIS och i självhjälpsgrupper eftersom han inte visste hur han skulle bete sig för att komma in i samhället. Organisationerna har således betydelse för deras syn på samhället vilken enligt informanterna på ett eller annat sätt förändrats sedan vändpunkten. De flesta säger att de idag kan identifiera sig med samhället om än inte fullt ut. Genom att organisationerna erbjuder delaktighet och åtagande kan vi se att deras *övertygelse* förändras.

Frågan är om jag någon gång kommer bli en helt fullt ut samhällsmedborgare så att säga va. Men jag kommer göra mycket för samhället och gör det redan nu med tanke på vad jag jobbar med.- Robert

Utifrån Hirschis (1969) teori om sociala band kan vi dra slutsatsen att synen på samhället och dess normer, värderingar och legitimitet förändras i samband med att informanterna genom organisationerna fått möjlighet att delta i konventionella aktiviteter som motverkar det utanförskap de tidigare upplevt. Enligt teorin är detta en faktor som påverkar individens stabilitet i exitprocessen.

Skapandet av en ny identitet

Många informanter upplever inte att det var svårt att sluta med drogerna utan pekar istället på situationen efteråt när man står där nykter och ska ta tag i sitt liv och ta ansvar. Med nykterheten blir också sinnesuppfattningarna klarare vilket gör att informanterna tvingas hantera och konfrontera konsekvenser av sitt handlande och obearbetade känslor och upplevelser. Detta beskriver många som en av de svåraste bitarna tillsammans med att de samtidigt ska ta tag i att starta ett nytt liv med allt vad det innebär. Nytt nätverk, återta skadade relationer, ordna bostad, försörjning och ta tag i skulder till kro-

nofogden etc. Att plötsligt bryta med det som varit ens liv och identitet gör att man står utblottad utan att veta var man ska börja.

Jag brukar säga att jag var identitetslös när jag kom ut från anstalt. Jag visste vart jag kom ifrån, jag var väldigt trygg i den världen med fängelser och kriminella och knarkarkvartar. Men jag var otrygg i den vanliga världen. /.../ Jag tänkte inte gå tillbaka till det gamla livet... det var det enda jag visste, men hur jag skulle gå tillbaka det visste jag inte. – Thomas

Ebaughs (1988) sista fas handlar om att bygga upp ett nytt liv och en ny identitet vilket informanterna upplevt vara en stor utmaning.

För har man drogat så länge så har det satt en så otroligt mycket utanför samhället va, där utanförskapet har satt sig som en identitet... Du bli en missbrukare, du tänker som en missbrukare, är en missbrukare helt egentligen va. /.../ Allting är nytt, allting är annorlunda... Det är det svåraste. – Marie

Informanterna i Hedins och Månssons (1998) forskning uppgav också att det var en utmaning att finna en ny roll i ett nytt sammanhang. Den roll de antog grundades på vilka byggstenar och förutsättningar de hade tillgång till. KRIS och Vägen ut kooperativet kan ha fungerat som ett nytt sammanhang som blivit en plattform som utgjort basen för den nya identiteten. Organisationerna erbjuder ett nätverk i vilket man kan speglas i och på så sätt hitta sig själv. Sysselsättningen utgör en viktig del i identitetsskapandet då det ger mening och skapar en känsla av att göra något viktigt. Den bidrar också till att upptäcka nya sidor hos sig själv. Två av våra informanter lyfter fram att de upplever att identitetsskapandet kommer pågå resten av livet. Några uppger att de fastnat mentalt i ungdomsåren vilket de uppger innebär att de istället idag får brottas med existentiella frågor om vilka de är, eftersom deras tidiga intåg i kriminaliteten till viss del hindrade de från detta under tonåren.

En annan del i Ebaughs (1988) sista fas handlar om hur man hanterar sin gamla identitet och resterna som finns kvar i den nya identiteten. Två av våra informanter har berört ämnet utifrån det Goffman (2011) kallar stigma. De har reflekterat över hur och för vilka de ska berätta om sin tidigare livsstil samt vilka konsekvenser detta kan få. Vi tolkar detta utifrån sista fasen i Ebaughs (1988) exitprocess som att det är en central del att ta ställning till eftersom det förflutna format den man är idag och på så vis alltid kommer att påverka innevarande identitet. Hanteringen av stigmatisering, har behandlats på de tre olika sätt som Hedin och Månsson (1998) kommit fram till i sin forskning: genom att dölja sitt förflutna, att berätta för en mindre grupp eller att visa total öppenhet för alla.

Rollrester

*Man måste ju tjäna pengar. Man kan inte leva utan pengar. Det är ingen som kan det. /.../ Jag är van vid att bränna mycket pengar. /.../ Det som jag höll på med det var knark och vapen. Det är mycket pengar på det vet du. Det är lätta pengar. –
Jörgen*

*Jag tampas ju fortfarande med de här tankarna idag att fan jag kan ju gå och tjäna pengar skitlätt liksom. Jag går bara ut och så har jag 15000 på en helg änna. Men det är ju gött då att jag bara tänker på det va, det blir inte en handling liksom. –
Emanuel*

En svårighet som flera intervjupersoner uppger är kriminella tankar som hänger kvar från den tidigare livsstilen. Framförallt består dessa av lockelsen att tjäna snabba pengar. De som frestades av dessa tankar var de som tidigare sysslat med den typ av brott som involverar stora summor pengar som går snabbt att tjäna. De kriminella tankarna kunde även göra sig gällande i situationer där man tidigare valt att begå brott, exempelvis om man såg en pryl av värde genom vindrutan på en bil. Styrkan i de kriminella tankarna varierade beroende på hur längesen man bröt upp från kriminaliteten. De som levte ”hederligt” i några år brottades med kriminella tankar medan de som brutit nyligen snarare lockades av de kriminella tankarna. De kriminella tankarna kan utifrån Ebaughs (1988) teori om exitprocesser ses som en form av rollrest. För att bilda en ny identitet måste den gamla rollen integreras i den nya identiteten vilket vi kan se hos dem som brottades med kriminella tankar. Känslan av tryggheten i den nya rollen gjorde att tankarna som dyker upp förblir tankar som man snarare störs av än styrs av. Vi tolkar utifrån Ebaughs teori att de som lockades av tankarna ännu inte har skapat sig en helt ny identitet vilket gör att den gamla rollen inte är integrerad i den nya. Detta gör att inställningen till brott är mer tolerant då man inte har anpassat sig till den nya rollen i tillräckligt hög grad.

Svårigheter i kontakt med myndigheter

Hirschi (1969) menar att en positiv inställning till myndigheter och lagstiftning och en negativ attityd till brott och missbruk minskar avvikande beteende. Några informanter var kritiska till hur de blivit behandlade av institutioner och myndigheter och de flesta informanter kunde genom att ha passerat flera av deras dörrar se många brister och förbättringsmöjligheter. Detta framkom i intervjuerna som en faktor som gjort det svårare för dem att identifiera sig med samhället eftersom man naturligt nog inte vill identifiera sig med något som man är kritisk till. Två informanter var starkt kritiska till Kriminalvården där arbetet med återanpassning framkom som i stort sett obefintligt. Även Hedins och Månssons (1998) forskning visar på misstro och dåliga erfarenheter av sociala myndigheter vilket gjorde att kvinnorna inte ville ta hjälp av dessa. Deras informanter ville helst lösa problemen på egen hand vilket även en av våra informanter uppger. I in-

tervjuerna framkom en kritisk hållning till Socialtjänsten vilken skildrades som mycket stelbent och byråkratisk och ibland nonchalant.

Jag gick även bort till narkomanvården här borta på Järntorget. /.../ Och de hade 9 månaders väntetid om man inte tar återfall, säger de till mig. /.../ Och sen det här jobbet då med dom sociala myndigheterna då. Ringa och man ringde och någon var sjuk och fick ringa igen, någon var på tjänstledigt, ringa igen och de ringde aldrig tillbaka. Sociala jouren kunde inte ge mig någon tillhörighet och jag blev bara bortkopplad hela tiden. /.../ Det var så maktlöst, det var så hopplöst. – Karin

Karin beskriver också Socialtjänstens agerande som oförstående då hon erbjuds bostad:

Där bodde Henrik, han jag hade gjort slut med och som hade slagit mig jättemycket. Där bodde han som langande tjacket till mig. Och när jag sa "asså jag kan ju inte bo där, det kommer inte hålla två dagar för mig". "Men du har ju en dörr att låsa om dig". Ja men hallå! – Karin

Väntande straff

Två av informanterna har eller har haft straff eller rättegång väntande på sig efter det att de fattat beslutet att bryta vilket de uppger försvårat processen. Båda upplever att det är meningslöst att bygga upp något när det ändå kommer tas ifrån dem när de får sitt straff.

Det är någonting som äter upp mig inombords faktiskt. För jag vill ju skaffa mig en egen ly. Det kan jag ju inte skaffa för jag vet ju inte när jag åker in. Jag vill ha en flickvän men jag kan inte skaffa det heller för det är också helt... åker jag in så försvinner ju det också. Man kan inte bygga upp någonting. Det känns som vad jag än gör kommer det att rinna ut i sanden ändå när jag väl får mitt straff va... och det är en grej som jag... plågas med då. – Emanuel

Informanterna befinner sig i det Ebaugh (1988) kallar *marginalsituationen* när de tvingas hantera detta. Eftersom fasen präglas av sårbarhet och stor risk för återfall gör det de extra sårbara. Känslan av vilsenhet som är vanlig i denna fas gör det viktigt att bygga upp nya fasta punkter i livet bestående av bl.a. nätverk och sysselsättning. Som Emanuel nämner ser han det som hopplöst att bygga upp något som kan komma att tas ifrån honom lika snabbt. Även den andra informanten upplevde att det inte var någon idé att planera framåt eftersom han väntade på order om inställelse. Deras situation gör att de har svårt att ta sig vidare vilket gör att de befinner sig länge i marginalsituationen vilket enligt Ebaugh inverkar negativt på hälsan. När de sedan muckar från fängelset är risken stor att de fortfarande befinner sig i marginalfasen eftersom det är svårare att gå vidare med att göra yttre förändringar i sitt liv när man sitter inlåst. Svårigheterna består även i att byta nätverk och bilda en ny identitet eftersom de sitter tillsammans med andra kriminella. Personen kan då ha befunnit sig i marginalfasen länge vilket kräver stort stöd. Att ha byggt broar till den nya livsstilen underlättar också. Detta kan vi se hos Robert som lyckades bibehålla sitt beslut trots vistelsen på anstalt. Emanuel, som väntar

på rättegång och är inställd på att bli straffad, har trots att han upplever det som svårt att bygga upp något innan han vet vad som händer, ändå byggt upp en starkare relation till sin familj och fått ett nytt nätverk av vänner på KRIS där han också fått en sysselsättning. Dessa komponenter utgör tillsammans ett skydd för att inte återgå till den gamla livsstilen. Även Hirschis (1969) teori styrker detta då informanten har starkare av anknytning, åtagande och delaktighet.

Sammanfattning

Stödet från nätverket har i studien framkommit som ett viktigt stöd i uppbrottsprocessen, där nätverket framförallt bestått av familjen. Att återta kontakten med familjen eller att reparera relationerna har fungerat som motivation till att bryta upp. Organisationerna har framträtt som viktiga stöd som gett en grund att stå på. Ett nytt nätverk, sysselsättning och delaktighet har verkat skyddande för att inte återfalla. I samband med att känslan av utanförskap minskat har deras inställning till samhället och dess normer och värderingar förändrats. Däremot har detta försvårats i och med att man antingen blivit behandlad illa av myndigheter eller av att man sett för många brister i välfärden för att kunna identifiera sig fullt med samhället.

Svårigheterna har också bestått av att vänta på fängelsestraff och rättegång. Man hade svårt att planera för framtiden och motivationen att bygga upp något minskade då man var rädd för att förlora det. Även situationen då man bestämt sig för att starta ett nytt liv var svår att hantera. Svårigheterna bestod bl.a. av att man inte visste var man skulle vända sig och nykterheten gjorde att man tvingades bemöta tidigare obearbetade känslor och konsekvenser av sitt beteende. Informanterna tycks ha haft stöd i att skapa en ny identitet i organisationerna där de fått möta nya människor och utföra uppgifter som de upplever som viktiga. Några informanter har reflekterat över hur de vill hantera sin gamla identitet i förhållande till andra människor.

Tema 2

6.2.3 Hur kan vägar ut ur kriminalitet/missbruk ges ökad förståelse utifrån köns- och genusperspektiv?

Likheter och skillnader mellan män och kvinnor

Försök att bryta med kriminalitet/missbruk

Vi kan i vårt studiematerial se att de som tidigare har gjort försök att bryta med kriminaliteten/missbruket är män. Kvinnorna uppger att de endast har haft flyktiga och övergående tankar om att bryta. Med grund i tidigare forskning skulle detta, vilket även Ungmark (1992) pekar på, kunna bero på att männen i kriminalitet ofta har ett mer utvecklat nätverk utanför kriminaliteten än kvinnor. Nätverket har som tidigare visat sig

stor betydelse för motivationen att bryta och för hur individen kommer att klara exitprocessen. Vi har i vår studie fått fram att våra kvinnliga informanter hade partners inom kriminaliteten/missbruket medan de flesta män uppger att de haft partners utanför gruppen. En av våra kvinnliga informanter uppger också att mannen kan verka hindrande i försök att bryta just på grund av att man ofta har en partner som är kriminell/missbrukar. Därmed torde männen göra fler och lyckade försök att bryta eftersom de oftare har en kvinna utanför kriminaliteten/missbruket och överlag mer anknytning till samhället i form av nätverk.

Nätverket och de sociala företagen

Hedins och Månssons (1998) forskning visar att barn fungerade motiverande för kvinnorna i beslutet att sluta och exitprocessen som följer. Vi kom fram till att barnen har samma motiverande funktion för kvinnorna och männen. Både männen och kvinnorna har uttryckt barnens betydelse vad gäller att bryta och i processen efteråt. Betydelsen av nätverkets stöd överlag framstår som lika viktigt för män och kvinnor. I studien kan vi inte heller se någon skillnad i betydelsen av att känna delaktighet, åtagande och identifikation med samhället vilket de till stor del har fått genom deras respektive sociala företag. Vi kan således se att organisationerna har varit betydelsefulla för att inte återfalla i brott för både män och kvinnor.

Våld och utsatthet

Både de kvinnliga och de manliga informanterna uppger att kvinnor i kriminaliteten ofta blir slagna av män. Tre av våra kvinnliga informanter har levt i förhållanden där de blivit utsatta för våld. Våldet har även skett utanför fasta förhållanden. Ingen av våra manliga informanter uppger att de blivit slagna av kvinnor och ingen informant har tagit upp att män i kriminalitet i allmänhet är utsatta för våld av kvinnor. En av våra kvinnliga informanter har personliga erfarenheter av sexuellt utnyttjande och prostitution och majoriteten av övriga informanter uppger att de har bilden av eller erfarenhet av att kvinnor i högre utsträckning än män är utsatta för detta.

Olika grupper av kriminalitet/missbruk

De manliga informanterna tampas till skillnad från kvinnorna med kriminella tankar framförallt vad gäller att få tag i snabba pengar. De uppger att de om de ville, enkelt skulle kunna tjäna mycket pengar. Kvinnorna däremot nämner ingenting om vare sig pengar eller kriminella tankar. Av vårt intervjumaterial har vi fått bilden av att kvinnorna begått kriminella handlingar i synnerhet för att finansiera sitt missbruk, vilket gör att de antagligen inte tjänat stora summor pengar. Männen däremot har i sina kriminella handlingar oftast tjänat pengar på det. Vi tolkar intervjumaterialet som att männen i högre grad begår brott i gäng och att strävan efter tillhörighet driver de i högre grad än kvinnor. Sarneckis (1990) undersökning visar att de undersökta pojkarnas brottsaktivitet uppfattades som ett sätt att umgås och att det påminde om en omogen lek. Detta är applicerbart på våra manliga informanter. En av dem uttryckte att hans brottslighet kunde liknas vid leken tjuv och polis. En annan menar att hans kriminella karriär bestått av

många roliga stunder. Kvinnorna däremot talar snarare om sin kriminella karriär som kämpig och kantad av motgångar.

Jag hade mina egna regler och lagar under många år, så när polisen jagade dig och det var biljakter och så, det var ju tjuv och polis. Det var ju en lek också. – Thomas

Det är upplevelser man hade kunnat klara sig utan. /.../ Jag kan ju inte rekommendera någon att vara sprutnarkoman i 35 år. Det är ju ingenting. Hade jag levt om mitt liv hade jag inte levt så. Givetvis inte. – Ulla

Studien visar att våra informanternas erfarenheter är både könsrelaterade och individuella. Hur man klarar exitprocessen beror bl.a. på den enskildes nätverk och stödet från de sociala företagen men också de förutsättningar man har utifrån de villkor och diskurser som är knutna till könet.

Mäns och kvinnors olika premisser

Kvinnans sexualitet

Ett genomgående tema i samtliga intervjuer är att kvinnan är mer utsatt i den kriminella världen än mannen. Utsattheten består enligt intervjupersonerna framförallt av våld, utnyttjande och prostitution.

Det är ju liksom på männens villkor och de kan gå ut och härja precis som de vill men vi tjejer ska helst sitta kvar och bara vakta huset. /.../ Att få ett par örfilar är mer vanligt än att inte få det. /.../ Det var ju under några kortare perioder som jag var hemlös och ja, det är klart man får komma hem och sova på någons soffa, det var ju inga problem. Men du ska ju inte tro att du fick sova på soffan själv va. Nä, utan du får la ställa upp då. Så att det blir ju en form av prostitution hur man än vrider och vänder på det. Man blir utnyttjad och ibland utnyttjar det själv också... med sitt kön för att få det här amfetaminet /.../. Så man är utsatt. Man brukar jättemycket våld på sig själv. – Karin

Karins citat är en bra sammanfattning på den rådande genusordningen i samhället. Däremot upplever vi att ordningen är mer påtaglig inom kriminaliteten/missbruket genom att den tar sig extrema former. Connell (2002) och Lander (2003) är överens om att kvinnans sexualitet attribueras som känslöbetonad och inte byggd på lust vilket gör att en kvinna som frångår den normativa femininiteten betraktas som avvikande. På så vis fungerar kontrollen av kvinnans sexualitet som en del i konstruktionen av normalitet och avvikelse.

De blir ju utnyttjade på alla möjliga sätt. /.../ Det är ju de själva som har kommit fram med förslaget ibland också, så att... De blir behandlade som skit liksom. Det

är lite synd så faktiskt att det ska vara så... De kommer bli fucked up sen när de slutar och ångrar sig.- Emanuel

Denna manliga informants syn på kvinnan är tydligt präglad av den samhälleliga genusordningen. Hans syn på kvinnan är inte nödvändigtvis negativ men heller inte ifrågasättande då han säger att ”det är lite synd så faktiskt att det ska vara så”. Han tycks ha accepterat kvinnans ställning vilket även kommer till uttryck genom att han säger att också kvinnorna kommit med förslag, att det inte bara är männen som är syndabockarna. Genom att kvinnan ger uttryck för lust snarare än känsloladdning bryter hon mot den normativa femininiteten, vilket gör att han tycks anse att hon behandlas illa trots att hennes inviter är på eget initiativ. Lander (2003) menar att kvinnans sexualitet problematiseras i hög grad vilket vi kan se här. Detta kan ses som ett svar på den samhälleliga synen på den avvikande kvinnan som får ta konsekvenserna av att inte följa de normer som tillskrivs femininitet. Sarnecki (1990) kom å andra sidan i sin studie fram till att kvinnors asocialitet till skillnad från männens riktar sig inåt och leder till självdestruktivitet, där sexualiteten ofta fungerar som ett nedbrytande verktyg. Kvinnornas inviter kan därför också ses som ett uttryck för asocialt beteende som bottnar i social utsatthet.

Diskursen om kvinnan gör sig även gällande när informanten säger att kvinnorna kommer bli ”fucked up” om de slutar med drogerna eftersom de då måste hantera konsekvenserna av sina sexuella kontakter. Kvinnan förutsätts således må dåligt av sin sexualitet medan mannens sexualitet lämnas utan att problematiseras vilket även Lander (2003) menar. Däremot kan vi se att det i en kvinnlig informants fall varit så att hon mått dåligt över sina sexuella kontakter vilket kan ses som en bekräftelse på att kvinnans plats i genusordningen kontrolleras genom hennes sexualitet. Genom att kvinnan är medveten om att hon inte följt de sociala normer för vad som är ett rätt beteende skambelägger hon sig själv.

Kvinnors och mäns egenskaper som dikotomi

Föreställningen om män och kvinnor bottnar enligt Lander i en essentialistisk syn som hämtas ur socialt konstruerade genusföreställningar vilka fokuserar på våra kroppars olikhet istället för likhet. Genom att informanterna talar om kvinnornas och männens egenskaper som dikotomi reproducerar de den rådande diskursen om genusordning vilket gör att den vidmakthålls. Föreställningen om vad som är feminint respektive maskulint genomsyrar hela samhället och verkar på så sätt bestämmande och begränsande för informanternas tanke- och handlingsmönster. Två andra manliga informanter talar även de om de dominerande föreställningarna om kvinnor och män.

En kille kan ju göra brott men en tjej som gör det, ”vad fan är det för fel på henne” va. ”Det måste vara en knarkare, hon är säkert prostituerad också”, tror jag säkert många tänker. – Robert

Robert ger uttryck för att det är mer accepterat att begå brott som man än som kvinna. Återigen kopplas kroppsliga skillnader samman med Connells (2002) resonemang om egenskaper som dikotomi där föreställningen om att mannen är aggressiv och rationell berättigar ett brottsligt beteende. Föreställningen om kvinnan som känslös och omvårdande gör att ett brottsligt beteende inte anses respektabelt. Enligt Lander (2003) förknippas kvinnor som använder droger många gånger med prostitution, promiskuitet och en destruktiv relation till sin kropp vilket även ovan citerad informant påvisar. Bilden av "den missbrukande kvinnan" är uppbyggd av genuskonstruktioner genom de förväntningar som finns kring hur en kvinna ska bete sig. Därmed är det mindre acceptabelt för en kvinna att vara missbrukare/kriminell. Även en annan manlig intervjuerson uttrycker det som han tror är den allmänna inställningen till en kriminell kvinna där droger och prostitution tas upp som centrala element.

Partnerrelationer

I den kriminella världen så rör man sig inte så mycket med kriminella kvinnor. Då skaffar man sig en riktig tjej för att folk inte ska tro att man är kriminell. Då skaffar man sig en som är snäll, trevlig, ödmjuk och ser fin och fräsch ut. – Robert

Två manliga informanter menar att de under kriminaliteten endast umgicks i liten utsträckning med kvinnor som också befann sig i kriminalitet. De uppger att de sökte sig till kvinnor som inte var kriminella bl.a. för att själva framstå som laglydiga och för att ha en plats att vila upp sig på. Kvinnornas resurser kom i Ungmarks (1992) forskning till användning när männen befann sig på anstalt och behövde någon som kunde förvalta egendomen och stå för tryggheten på utsidan. Ungmarks forskning visar även att männen i högre grad än kvinnorna tenderar att umgås med och finna en partner utanför subkulturen som påverkar de positivt. I Roberts fall kan de egenskaper han nämner, tänkas bestå av de ovan citerade kvaliteterna. Om vi tolkar hans uttalande om de kvinnliga egenskaperna omvänt är en kriminell/missbrukande kvinnas egenskaper i stora drag det motsatta. Det är också denna föreställning som vi tror är en av anledningarna till att kvinnor hänvisas till en partner inom gruppen, som Ungmarks forskning liksom vår visar. Deras valmöjligheter och därmed handlingsutrymme blir mindre då de ratas av män utanför missbruket/kriminaliteten. Detta tror vi också kan vara en anledning till att kvinnorna är mer utsatta eftersom våld enligt våra informanter är vanligare inom missbrukarkretsar, något som även Ungmarks forskning visar på. Kvinnornas handlingsutrymme begränsas enligt Ungmark då de har en lägre social position än männen och ofta blir kuvade.

Det beror ju på vad de [kvinnorna] har för status också va. Men oftast så blir de behandlade som skit. I alla fall de som är missbrukare då. De blir ju utnyttjade på alla möjliga sätt. – Emanuel

Också Sarneckis (1990) forskning visar att kvinnor i kriminalitet blir dominerade av männen, som kuvar och i många fall slår och utnyttjar de sexuellt. Enligt våra informanternas uppgifter kan vi dra slutsatsen att kvinnorna är mer utsatta i utpräglade missbrukargrupper än i grupper som utövar mer metodisk kriminalitet, liknande gängkriminalitet. Våra kvinnliga informanter har levt i missbruksförhållanden där drogerna varit det centrala och där de uppger att de på olika sätt blivit utsatta av män. Samtliga av våra manliga informanter har sysslat med mer eller mindre grov kriminalitet och alla uppger att kvinnor inte figurerat i själva kriminaliteten utan snarare som flickvän. Separationen av män och kvinnor var med andra ord större inom den grövre brottsligheten.

Självständighet kontra beroende

En aspekt som visat sig ha betydelse för kvinnans utsatthet är på det sätt hon försörjer sitt missbruk. En informant uppger att hon försörjt sig genom att sälja droger varför hon upplever att hon inte tvingats utsättas för saker mot sin vilja eller tvingats utsätta sig själv. Hon hade tidigare levt i en våldsam relation. En annan informant däremot har försörjt sig på olika sätt, bl.a. genom att begå brott och prostituera sig. Prostitutionen har inte bestått av att "gå på gatan" utan snarare varit ett sätt att få droger eller en sovplats bland mer eller mindre bekanta män. Hon uppger till skillnad från föregående informant att våld var ett vanligt förekommande inslag i vardagen. Mönstret vi finner är således att självständighet leder till mindre utsatthet och beroende leder till ökad utsatthet. Ungmarks (1992) forskning visar att en övervägande majoritet av kvinnorna blivit utsatta för mäns misshandel och utnyttjande.

Kvinnors och mäns vägar ut

Informanternas upplevelser kring könets betydelse i vägen ut ur missbruk och kriminalitet bildar två vägar. Den första är den som majoriteten ansluter sig till, dvs. att kvinnan har det svårast att komma tillbaka till samhället. Argumenten bottnar sig framförallt i hur de tror att samhället i allmänhet reagerar på kriminella kvinnor. De menar att kriminella kvinnor har press på sig att vara en god kvinna, särskilt om hon är mamma. Enligt Connell (2002) ingår känslsamhet och omvårdnad i den kvinnliga rollen. En missbrukande kvinna bryter mot hur en kvinna förväntas bete sig vilket gör att hon förlorar de kvinnliga värdena av bl.a. omvårdnad som går hand i hand med en god mor. Har kvinnan i samhällets ögon förlorat de kvinnliga egenskaperna är hon automatiskt en sämre förälder. Detta gör att skulden och skammen blir större för kvinnan, vilket även våra informanter menar. Biernackis (1986) forskning visade att kvinnorna efter uppbrottet tvingades att hantera sina egna skamkänslor och samhällets negativa attityder vilket bekräftar våra informanternas tankar kring kvinnans situation.

Många gånger tror jag att kvinnor känner mer skuld och skam just inför barn och allt. Jag tror att omgivningen också många gånger kan vara tuffare mot kvinnor... just för att de då är mammor. /.../ Oftast är det ju det att mamman ska fixa det, mamman ska göra det. Det förväntas bara att det ska vara så. – Pernilla

Männens situation ser annorlunda ut. Deras grundläggande egenskaper, som Connell (2002) talar om, består bl.a. av aggressivitet, rationalitet och envishet. Männen behöver inte ändra sitt sätt att vara i samma utsträckning som en kvinna för att passa in i vad samhället förväntar sig av en förälder. Informanterna uttrycker att deras upplevelser är att det är mer accepterat att vara man och brottsling i jämförelse med att vara kvinna och brottsling. Informanterna menar att männens brottsliga beteende förmildras genom att de betar sig enligt normen för maskulinitet.

Den andra vägen som uttyds är att männen har det svårare än kvinnorna att ta sig in i samhället. En informant menar att kvinnans väg ut är enklare utifrån att dennes uppfattning är att kvinnan beviljas fler och längre vårdvistelser. Kvinnornas väg tillbaka tros av en annan informant underlättas när de har barn på grund av att de relaterar mer till sina barn än vad männen gör.

Det jag har sett det är ju att kvinnorna har det lite lättare... på grund av att de oftast har barn eller skaffar barn i tillfrisknandet. De relaterar ju mycket snabbare till sina barn än vad män gör. /.../ Kvinnorna går in för det mer på djupet om man säger behandlingar och sådant för sina barns skull. – Marie

Deras motivation och ambition inför behandling menar informanten är starkare just för att de vill klara det för att kunna finnas där för sina barn. Informanten menar att männen ofta har svag eller ingen kontakt med sina barn vilket gör att deras nykterhet inte har samma effekt som kvinnans. Informanten menar att en kvinnas moderskänslor som tidigare varit avtrubbade av onykterheten väcks till liv, vilket gör motivationen starkare. Hedin och Månsson (1998) kom i sin forskning fram till att barn var en stark faktor till att kvinnorna bröt upp med prostitutionen. Också Blomqvist (2004) kom i sin forskning fram till att kvinnornas vägar ut till viss del berodde på föräldrarollen, medan männens vägar ut snarare var kopplade till en ny partnerrelation. Informantens uppfattning är vidare att en kvinna som lyckats ta sig ur kriminalitet/missbruk får mer positiv uppmärksamhet än en man. Detta antar informanten beror på att samhället har en mer negativ bild av en kvinna som missbrukar och är kriminell, än en man i samma situation, vilket gör att den allmänna uppfattningen är att kvinnan fått kämpa hårdare för att komma tillbaka. Blomqvist (2004) menar också på att kvinnans väg ut ur missbruket var svårare än männens då hon fick kämpa på egen hand medan mannen ofta hade stöd från en partner. Eftersom en missbrukande/kriminell kvinna enligt Lander (2003) bryter mot den normativa femininiteten avskrivs hon kvinnliga värden som är stereotypa för hur en kvinna och mamma ska vara vilket gör att samhället reagerar negativt. Detta bottnar i Connells (2002) egenskaper som dikotomi där en missbrukande kvinna saknar de "kvinnliga" egenskaperna. Hedins och Månssons (1998) forskning visar att kvinnan skambeläggs av samhället till skillnad från vad vår informant uppger. Dessa kvinnor har till skillnad från våra kvinnliga informanter aktivt försörjt sig genom prostitution vilket vi tror rymmer mer skamkänslor. Vår informant upplever att kvinnan får positiv respons eftersom hon lyckats ta sig upp från botten. Botten kan utifrån genusteorin här ses som "den okvinn-

liga kvinnan” som lyckas ta sig tillbaka till samhället och återupprätta kontakten med sina barn som hon nu ska vårda om. Med andra ord, hon har återtagit de kvinnliga egenskaperna vilket, som informanten menar, skulle kunna ge henne extra positiv uppmärksamhet som gör det enklare för kvinnan. Mannen däremot gör inte samma vandring eftersom hans beteende är maskulint under hela resan; hans beteende förblir maskulint.

Att inta och att tilldelas roller

Vår studie visar att fler män än kvinnor har uttryckt att de upplever att kvinnan är mer utsatt än mannen både i kriminaliteten/missbruket och efter. Dessutom har två av dessa män uppgett att de i sina kriminella karriärer inte umgåtts med kriminella/missbrukande kvinnor. En slutsats man kan dra av detta är att deras föreställningar grundas på samhällets syn och förväntningar på kvinnan, som i sin tur bottnar i den socialt konstruerade genusordningen. Deras uppfattning medverkar till bilden av kvinnan som mer utsatt och till hennes egen föreställning om sig själv som mer utsatt. Samtidigt är de sociala normerna enligt Connell (2002) inte påtvingade, utan genom att förhålla sig till den plats man blivit tilldelad i genusordningen reproducerar man också denna. Kvinnans (och mannens) tanke- och handlingsmönster begränsas därmed till att uppträda på det sätt som förväntas. Lander (2003) menar att kvinnor skapar sig själva kontextuellt vilket innebär att kvinnan är aktiv i sammansättningen av sitt eget kön. Detta sker i relation till den normativa femininiteten. Utifrån ett genusteoretiskt perspektiv har därmed de kvinnor som upplever sig som mer utsatta tilldelats denna roll men också själva intagit den. Därmed ej sagt att deras upplevelser ska bagatelliseras. De kvinnor som inte upplever sig vara utsatta har utifrån det genusteoretiska perspektivet inte intagit rollen som utsatt och kanske inte stött på människor som speglar dem på det sättet. Detta förklarar å andra sidan inte hur de skyddat sig från den samhälleliga synen på kvinnan. Lander menar att föreställningen om könsskillnader påverkar hela vår sociala tillvaro, inte enbart i förhållandet mellan man och kvinna, utan hela den sociala strukturen i samhället är beönd. Vi tror att kvinnornas inställning till sin egen utsatthet bl.a. beror på deras erfarenheter från kriminaliteten samt deras individuella strategier att hantera svårigheter och personlighet. Kvinnorna har haft olika förutsättningar i missbruket som påverkar deras inställning till utsatthet.

Sammanfattning

Majoriteten av informanterna upplever att kvinnan är mer utsatt vad gäller våld, utnyttjande och prostitution. Kvinnans förhållande till sin kropp och sexualitet problematiseras i mycket högre grad än mannens. Ett genomgående tema är att de upplever att det är mer accepterat att vara kriminell som man än som kvinna vilket gör att kvinnorna bär på mer känslor av skam och skuld efter uppbrottet. Den socialt konstruerade genusordningen verkar bestämmande för kvinnors och mäns beteende och deras tankemönster. Vårt resultat visar på att kvinnorna var mer utsatta i grupper där missbruket var det centrala. I grupper som främst kretsade kring andra former av kriminalitet var män och kvinnor mer separerade. De flesta uppger att kvinnorna har en svårare väg ut ur missbruket/kriminaliteten då de menar på att kvinnor stigmatiseras i högre grad än männen.

Dock finns en syn om att männen har det svårare i vägen ut ur kriminaliteten då de bl.a. inte får positiv respons i samma grad som kvinnor.

7. Slutdiskussion

Studien baseras på semistrukturerade intervjuer med åtta informanter varav fyra män och fyra kvinnor vilka på ett eller annat sätt är engagerade i sociala företag. Syftet med uppsatsen är att fördjupa kunskaperna kring hur vägen ut kan se ut för personer som lämnar kriminalitet/missbruk. Vi har i uppsatsen strävat efter att få en ökad förståelse för hur kvinnors och mäns vägar ut kan se ut.

Vårt empiriska material har visat att vändpunkten i de flesta fall bestått av en avgörande händelse av i synnerhet någon form av frihetsberövande. Vi kunde se att vändpunkten ofta föregicks av samverkande faktorer som verkade positivt för det kommande upp-brottet. Uppbrottet från kriminaliteten/missbruket visade sig bestå av flera uppbrott från en livsstil med komponenter som varit viktiga byggstenar i det liv man levt. Uppbrotten har setts som ett nödvändigt ont. De olika komponenter som i vår studie framkommit som stödjande och gynnande i uppbrottsprocessen är nätverk, sysselsättning, delaktighet och mening samt identifikation med samhället. De positiva faktorerna har motarbetats av att man haft problem med myndigheter, väntat på fängelsestraff eller rättegång samt känslan av vilsenhet i situation och identitet.

Uppsatsen inleddes med att peka på att de erfarenheter som före detta kriminella och missbrukare har bör tas tillvara i den tertiära brottspreventionen. Vår slutsats är att samhället bör följa individen i sin exitprocess. Våra informanters erfarenheter är att man får hjälp med försörjning och bostad och sedan lämnas att ta sig vidare på egen hand. Vår studie visar att det är minst lika viktigt att ingå i ett sammanhang där man känner delaktighet och mening som att ha bostad och försörjning. Av fängelsedömda gängmedlemmar återfaller 85 procent i ny brottslighet (SOU 2010:15) vilket visar på delaktighetens och meningsfullhetens betydelse i icke-kriminella nätverk för att inte återfalla. Det visar också på att samhällets insatser brister i att erbjuda alternativa möjligheter till att känna delaktighet vilket då gör att gängmedlemmar dras tillbaka till samhörigheten i gängen. Som det ser ut just nu är det i huvudsak Socialtjänsten och Kriminalvården som har ansvar för individer liknande de i vår studie, vilka enligt vår erfarenhet oftast inte är organiserade så att de kan erbjuda individen stöttning i hela exitprocessen. Vi tror också utifrån vad våra informanter berättat att det finns kunskapsluckor hos socionomer kring exitprocesser vilket vi tror minskar de kriminellas förutsättningar att lyckas. Genom våra intervjuer har det framkommit att våra informanter har en mycket positiv bild av sociala företag i allmänhet och att de är till stor nytta i exitprocessen. Enligt vår kännedom samarbetar Socialtjänsten i Göteborg idag med vissa sociala företag. Genom att ge dessa mer medel att utöka sina verksamheter ser vi möjligheten till en större samverkan

mellan Socialtjänst och sociala företag, vilket vi tror gynnar samhället ur ett ekonomiskt perspektiv genom mindre kostnader för kriminalitet/missbruk. En aktiv kriminell person kostar samhället ca 15.000 kr per dag (www.socialforum.se). Utifrån den information som vi fått genom våra informanter är vår bild att en framgångsrik samverkan kan leda till att en kriminell/missbrukare kan se en fungerande väg ut och då ser det som mer attraktivt att bryta med livsstilen. Våra informanter upplever att de statliga institutionerna som t ex Socialtjänsten och Kriminalvården inte fullt kan erbjuda den hjälp som krävs och samtidigt lyfter fram de sociala företagen som stödjande. Vi drar slutsatsen att en ökad samverkan över gränserna mellan statligt och ideellt arbete verkar gynnande för individen. Vår uppfattning är att samverkan också kan fungera tertiärt brottspreventivt på så sätt att det förhoppningsvis skulle bli en mer utvecklad återanpassning som följer individen längre i exitprocessen. Samverkan över gränserna statligt och ideellt menar vi är en form av social brottsprevention då arbetet kretsar kring individen, vilket skulle kunna minska benägenheten att begå brott. Med detta i åtanke vore det intressant att forska vidare kring Kriminalvårdens uppföljningar dels utifrån möjligheter till en längre uppföljningsprocess, dels utifrån utslussning från Kriminalvården direkt till sociala företag.

I studien har vi också granskat likheter och skillnader mellan män och kvinnor. Skillnaden har framförallt bestått av kvinnans utsatthet i förhållande till mannen och till samhällets normer. Den samhälleliga normen om mannen har gjort att han kan ha närmare kontakt med samhället i form av ett "hederligt" nätverk då mannen inte är stigmatiserad i lika hög utsträckning som kvinnan. Den kriminella/missbrukande kvinnan är mer stigmatiserad och upplever därför ett större utanförskap. Kvinnorna talar om den kriminella karriären som framförallt mörk och dyster medan männen i högre grad haft "kul" under tiden. Skillnaderna har också framträtt som individuella beroende på de förutsättningar man haft inom kriminaliteten/missbruket.

Vi har kommit fram till att våra kvinnliga informanter är utsatta vad gäller våld, utnyttjande och prostitution. Kvinnans utsatthet tycktes större i grupper där missbruket var det centrala. Förhållandet till den egna kroppen och sexualiteten problematiseras av samhället i högre grad än mannens och hon bär oftare på skuld och skam. Då "den missbrukande kvinnans" beteende strider mot de egenskaper som tillskrivs hennes kön bär hon på ett stigma som tycks göra det svårare för henne att komma in i samhället. Studien visar också att mannen kan ha en svårare väg tillbaka utifrån att hans beteende inte strider mot de normer som tillskrivs maskulinitet. I och med att han inte bär på ett lika stort stigma får han inte samma positiva respons som kvinnan. Vår uppfattning är dock att frånvaron av stigma torde göra att han inte stämplas och kategoriseras i samma grad. Därmed borde det vara lättare för honom att komma in i samhället. Den tidigare forskning vi valt att använda oss av i uppsatsen kring kvinnans situation talar för att kvinnan är mycket utsatt i förhållande till mannen. Också resultatet i vår studie pekar på detta om än inte i lika hög grad. Våra kvinnliga informanter står i viss grad upp som unika i jämförelse med vad den tidigare forskningen visar. Kvinnorna i Hedins och Månssons

(1998) forskning visar på en markant större utsatthet än kvinnorna i vår studie. Prostitutionen, som är kvinnornas huvudsakliga utsatthet i deras forskning, tar sig i vår studie i uttryck på ett annat sätt. En förklaring kan vara att våra kvinnliga informanter inte haft prostitutionen som sitt yrke. En annan möjlig förklaring kan vara att de mest utsatta kvinnorna är de som upplever mest skuld, skam och stigmatisering och därför inte väljer att ställa upp på intervjuer. En tredje förklaring kan vara att deras forskning omfattar långt fler informanter vilket gör att underlaget blir bredare. Vår studie lyfter fram att det finns kvinnor som inte upplever sig utsatta i lika hög grad och att det finns olika sätt att se på utsatthet vilket visar på det unika hos individerna och därmed en variation. Detta är angeläget att belysa också utifrån att vi upplever att det finns en allmän diskurs i samhället om hur en utsatt kvinna ”ska” må. Genom att ständigt tala om kvinnans utsatthet ser vi en risk i att man befäster kvinnornas underordning som i sin tur påverkar deras sätt att se på sig själva. Då studien kastar ljus över andra aspekter av hur kvinnans situation i kriminalitet/missbruk kan se ut, att kvinnan inte alltid uppfattar sig själv som utsatt, hoppas vi kunna ge ett nytt perspektiv på kvinnans utsatthet som förhoppningsvis kan vara en liten del i förändringen av samhällsdiskursen.

Under tiden vi analyserade informanternas situation utifrån ett genusteoretiskt perspektiv väcktes nya frågor kring genusteorins konsekvenser. Vår uppfattning är att utvecklingen av genusforskningen har gått åt ett håll där den ruckar på stabiliteten i begreppen ”man” och ”kvinna” och i viss mån går mot könsneutralitet. Detta har kommit att väcka frågor hos oss utifrån ett jämställdhetsperspektiv. Vår uppfattning är att jämställdheten i praktiken innebär att man granskar könen utifrån ett maktperspektiv varför debatten om jämställdhet förutsätter att begreppen ”man” och ”kvinna” nyttjas. Genom att rekonstruera könen tror vi därför att det finns en risk att man motarbetar jämställdheten. Vår uppfattning, utifrån vår studie, är att synen på könen inom den kriminella världen är mycket utpräglade. Vi tror därför att rekonstruktionen av könen kan innebära att kvinnorna fortsätter att kuvas. Genom att inte tala om begreppen ”man” och ”kvinna” riskerar kvinnans situation att osynliggöras. Å andra sidan, om man talar om ”man” och ”kvinna” som två separata kategorier, ser vi en risk att könen fortsätter uppdelas som essentiellt olika genom att tilldelas motsatta egenskaper. Detta tror vi kan leda till att kvinnans underordnade position i kriminaliteten bibehålls. Vår uppfattning är att det är viktigt att ständigt problematisera och ifrågasätta hur man arbetar mot att jämställa könen och vilka konsekvenser olika forskningsteorier får, eftersom det uppenbarligen inte finns någon enkel och definitiv lösning. Kunskapen om att kvinnan i kriminalitet/missbruk inte alltid upplever sig som utsatt anser vi är viktig att ha med sig i socialt arbete för att själv inte bidra till stigmatisering och diskursen om den normativa femininiteten. Det vore intressant att forska vidare kring vårt ämne ur ett queerteoretiskt perspektiv där könsidentiteten dekonstrueras och upplöses, för att se vilka konsekvenser detta kan få för könsskillnaderna inom kriminalitet och missbruk.

Studien är liten och därför inte generaliserbar och applicerbar på andra grupper. Uppsatsen har dock gett ökad förståelse för relationen mellan sociala band och utanförskap

samt hur de sociala banden påverkar individens exitprocess. Vår förhoppning är att denna studie kan belysa det sociala nätverkets betydelse och hur samverkan över gränser kan verka kompletterande för att gynna individen. Genom de nya kunskaperna kan vi i vår professionella roll utifrån de resurser som finns till förfogande förstå vikten av att arbeta för att kartlägga och mobilisera individens nätverk. Vi förstår utifrån den nya kunskapen betydelsen av att verka för att den enskilde får uppleva känsla av att ingå i ett sammanhang där individen kan se sina resurser och uppleva mening. Utifrån studiens resultat anser vi att det är av vikt att i den professionella yrkesrollen ha kunskap om exitprocesser för att veta vilka områden man kan rikta in arbetet på och på så vis arbeta för att stärka individens resurser. Kunskapen kring vad som enligt före detta kriminella/missbrukare kan vara stödjande i processen samt vad som kan vara som svårt är därför central.

Våra informanter har från ett liv i missbruk och kriminalitet genom stöd från nätverk och sociala företag lyckats ta sig tillbaka till samhället. De har inte bara lyckats reda ut sina egna liv utan sprider också genom sina erfarenheter vidare sin kunskap. Vår förhoppning är att den inblick de gett oss i sina liv som legat till grund för denna uppsats, kan bidra till utvecklingen av stöd till personer som genomgår exitprocesser så att fler får en chans till en ändring, en vändning i livet.

Källhänvisning

Blomqvist, J. (2004): *Vägar ut ur missbruket. Om olika sätt att lösa alkohol- och narkotikaproblem och om behandlingens roll*. FoU-enheten. Socialtjänstförvaltningen i Stockholm.

Bryman, A. (2011): *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber

Connell, R. (2009): *Om genus*. Göteborg: Daidalos

Ebaugh, H. (1988): *Becoming an EX: The process of role exit*. Chicago: Chicago University Press

Goffman, E. (2011): *Stigma: Den avvikandes roll och identitet*. Stockholm: Norstedts Förlag

Hedin, U-C. & Månsson, S-A. (1998): *Vägen ut!: Om kvinnors uppbrott ur prostitution*. Stockholm: Carlsson Bokförlag

Hirschi, T. (1969): *Causes of delinquency*. Somerset, USA: Transaction publishers

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009): *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur

Lander, I. (2003): Genus, normalitet och avvikelse: Med kroppen som utgångspunkt. I Lander, I., Pettersson, T., Tiby, E (Red.), *Femininiteter, maskuliniteter och kriminalitet*, s. 21-42. Lund: Studentlitteratur AB

Levander, U. (2011): *Utanförskap på entreprenad: diskurser om sociala företag i Sverige*. Daidalos AB

Lindgren, S-Å. (1998): *Om brott och straff: Från sociologins klassiker till modern kriminologi*. Lund: Studentlitteratur

Sarnecki, J. (1990): Pojkars och flickors brottslighet: Likheter och olikheter. I Wiklund, G. (Red.), BRÅ-rapport 1990:1: *Kvinnor och brott*, s. 35-40. Stockholm: Brottsförebyggande rådet

SOU 2011:35. *Bättre insatser vid missbruk och beroende: individen, kunskapen och ansvaret. Slutbetänkande av Missbruksutredningen*. Stockholm: Socialdepartementet.

SOU 2010:15. *Kriminella grupperingar: motverka rekrytering och underlätta avhopp. Betänkande av Utredningen mot kriminella grupperingar*. Stockholm: Justitiedepartementet.

Thomassen, M. (2007): *Vetenskap, kunskap och praxis: introduktion i vetenskapsfilosofi*. Malmö: Gleerups Utbildning AB

Ungmark, I. (1992): *Kvinnor, brott och övervakning*. Linköping: Linköpings universitet

Elektroniska källor

Brottsförebyggande rådet (2011)b: "Vändpunkter i livet minskar återfall" (elektronisk), *Brottsförebyggande rådets officiella hemsida* <<http://www.bra.se/bra/nytt-fran-bra/arkiv/nyheter/2011-06-14-vandpunkter-i-livet-minskar-aterfall.html>> (2012-03-20)

Kriminellas revansch i samhället: "Information" (elektronisk), *KRIS hemsida* <<http://www.kris.a.se/?p=info.php>> (2012-03-16)

Nationalencyklopedin: "Missbruk" (elektronisk), *Nationalencyklopedins hemsida* <<http://www.ne.se/lang/missbruk>> (2012-03-13)

Forum för frivilligt socialt arbete: "Kris 10 år" (elektronisk), *Forums hemsida* <<http://www.socialforum.se/upload/KRIS%2010%20%C3%85R.pdf>> (2012-04-20)

Vägen ut! kooperativen: "Organisation" (elektronisk), *Vägen ut! kooperativens hemsida* <<http://www.vagenut.coop/>> (2012-03-28).

Socialt företagande: "Sociala företag" (elektronisk), *Socialt företagandes hemsida* <<http://knatte.kontrollpanelen.se/socialaforetag.nu/>> (12-04-18)

Vetenskapsrådet (2009): *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning* (elektronisk), <<http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>> (12-03-06)

Bilaga 1

Informationsblad

Institutionen för socialt arbete

27 Februari 2012

Vi heter Felicia Öberg och Caroline Wikensjö och studerar vid Göteborgs Universitet, Institutionen för socialt arbete. Vi läser vår sjätte termin på socionomprogrammet och ska nu göra ett vetenskapligt arbete i socialt arbete i form av en C-uppsats.

Du som valt att hjälpa oss genom att medverka i en intervju, syftet med vår studie är att fördjupa kunskaperna kring vad det kan innebära att lämna ett kriminellt liv samt undersöka hur vägen ut kan se ut för före detta kriminella personer. I uppsatsen kommer vi att jämföra männens och kvinnornas olika upplevelser för att om möjligt urskilja likheter och/eller skillnader. För att kunna ta reda på detta har vi valt att göra en kvalitativ intervjustudie där Du valt att delta. Du kommer genom din medverkan att bidra med ny kunskap om vad som gör att man lämnar ett kriminellt liv och vilka faktorer som verkar bidragande, samt vilken betydelse könet har när det gäller att skapa ett nytt socialt accepterat liv.

Vi vill poängtera att allt som sägs i intervjuerna kommer att behandlas med konfidentialitet, dvs. ingen uppgift kommer att användas på ett sådant sätt att någon enskild person kan identifieras. Däremot kan ni, intervjupersoner, komma att kunna identifiera varandra i uppsatsen då alla informanter är verksamma inom KRIS. I den färdiga uppsatsen kommer det även framgå att urvalet av intervjupersoner bl.a. skett inom KRIS Göteborg. Ditt deltagande är frivilligt och du kan när som helst, även under intervjun, välja att avbryta din medverkan. Intervjuerna kommer att genomföras enskilt med dig. Intervjun kommer att spelas in via en mobiltelefon för att vi sedan ska kunna skriva ut intervjun för att få korrekta citat. Inspelningen är enbart för forskningsbruk och kommer att raderas efter att vi transkriberat materialet. Platsen där intervjun kommer att ske väljer du och intervjun kommer att pågå i ca 30-60 minuter. Du kommer att få ta del av den färdiga uppsatsen i maj/juni 2012. Uppsatsen kommer även att publiceras på Internet via Göteborgs universitet.

Stort tack för din medverkan!

Felicia Öberg och Caroline Wikensjö

Bilaga 2

Intervjuguide

Bakgrundsinformation

Kan du berätta kort om hur ditt liv ser ut idag?

Hur lång kriminell karriär har du haft?

Är du straffad och hur lång tid har det gått sedan senaste straff?

Huvudfrågor

1. Hur kom det sig att du valde att bryta din kriminella karriär? När var detta? Hur såg processen ut?
2. Under hur lång tid hade du funderat på att byta livsstil? Har du haft något tvivel tidigare? Har du haft funderingar kring att leva ett "hederligt" liv?
3. Hur såg ditt liv ut under första tiden efter brytandet med det kriminella livet? (Utbildning? Arbete? Fritidsaktiviteter?)
4. Fick du någon hjälp/stöd under denna tid? Hur såg detta i så fall ut?
5. Hur såg nätverket ut när beslutet togs? Har det förändrats under tiden?
6. Vad har nätverket haft för betydelse för att beslutet fattades och efter att beslutet fattades?
7. Vad upplever du har varit nödvändigt för dig för att klara av att bryta med det kriminella livet? Vilka anser du vara viktiga faktorer?
8. Vad har du upplevt som jobbigt tiden efter uppbrottet? Har du stött på något som varit extra svårt?
9. Vad hade du för syn på samhällets normer och värderingar under tiden du befann dig i kriminalitet? Har din syn på samhället förändrats?
10. Har din syn på dig själv förändrats sedan uppbrottet? I så fall hur? Upplever du någon skillnad i vem du var då och vem du är nu?
11. Har du någon bild av hur livet i kriminalitet/missbruk ser ut för män och kvinnor?
12. Har du någon bild av hur vägen ut ur kriminalitet/missbruk ser ut för män och kvinnor?